

ВИДАННЄ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ СЛОВЕСНІСТЬ

(В справі записів українського етнографічного матеріалу)

ВІДЕНЬ, 1917.

НАКЛАДОМ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Накладом „Союза визволення України“ вийшла велика книга
д-ра Степана Рудницького, проф. університету у Львові, п. з.

UKRAINA, LAND UND VOLK

(Україна, край і народ).

Се перший більший твір в німецькій мові, що займаєть ся Україною, значить цілим полуднем східної Європи, та гарно вповнює прогалину, яка була досі в науці географії. Книжка повинна найти ся в руках кожного інтелігентного Українця.

Її зміст такий: Україна як географічна одиниця. I кн. Фізична географія. Положення й великість. Чорне море й його побережа. Загальний огляд будови поверхні України. Українські верховини. Українські височини. Українські низи. Ріки й річки України. Український клімат. Ростинний і звіринний світ України. II кн. Антропогеографія. Етнографічні границі України. Число й розміщення Українців по їх землі. Український народ jako антропогеографічна одиниця. Загальні замітки. Антропологічні прикмети Українців. Українська мова. Історично-політичні традиції та змагання Українців. Українська культура. Взаємини між землею й народом України. Економічно-географічний огляд України. Ловецтво й рибальство. Лісове господарство. Хліборобство. Садівництво й городництво. Скотарство. Мінеральні багатства. Промисл. Торговля й комунікація. Области та селитьби України. Спис важнійшої літератури та докладний показчик імен і річей.

До книжки додано 6 карт: поглядову фізичну карту України 1:5000000, геологічну, тектонічно-морфологічну, кліматичну, ростинно-географічну й етнографічну карту східної Європи 1:10000000.

Замикають книжку 40 образків, що представляють краєвиди й народні типи України.

Видання дуже гарне та старанне. Карти й образки виконані дуже добре. Ціна в порівнанню до величезних коштів накладу невисока: 10 кор. за брошурований примірник, а 12 К за примірник у гарній синій оправі з золотими витисками.

ВИДАННЄ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ СЛОВЕСНІСТЬ

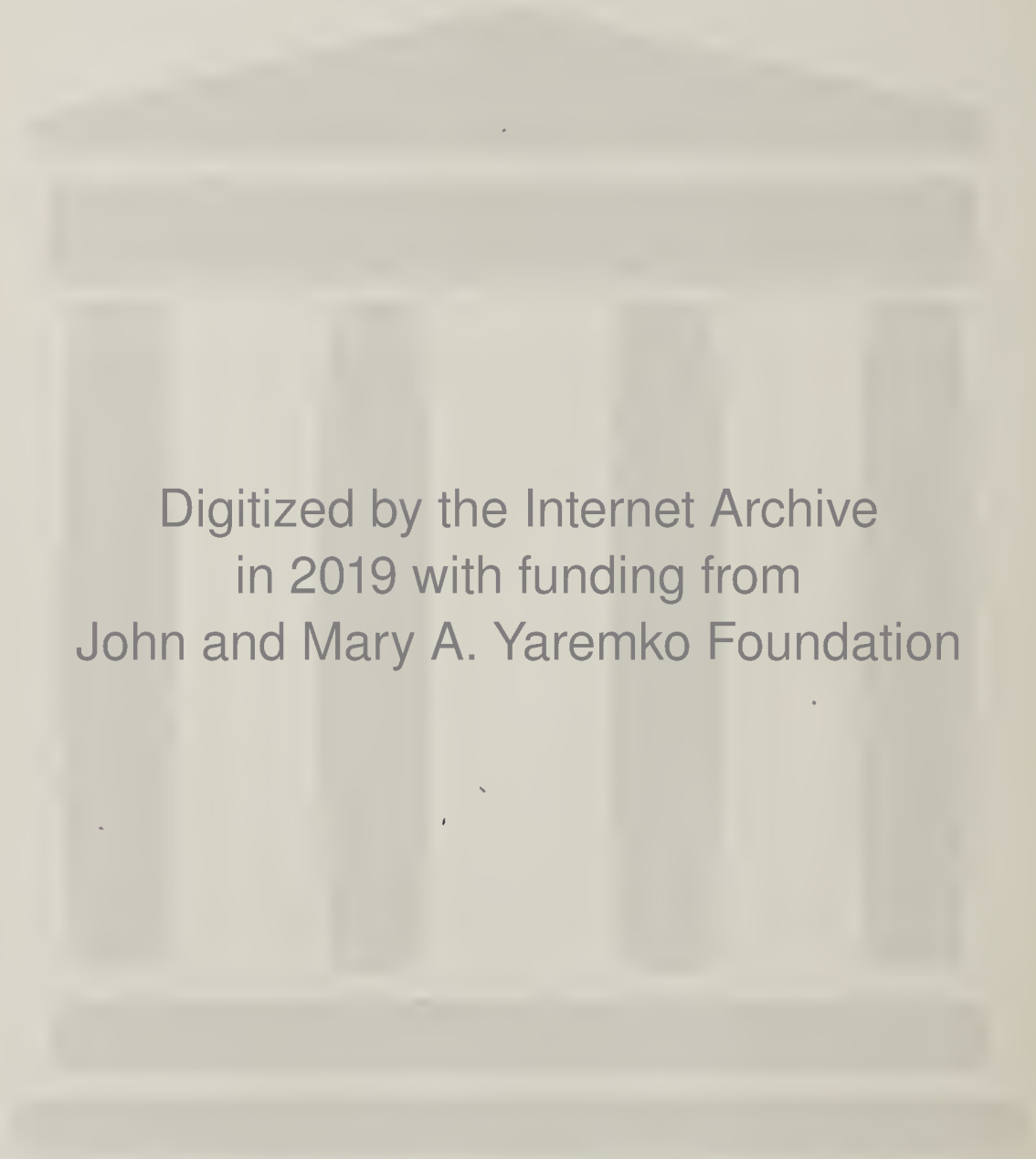
(В справі записів українського етнографічного матеріалу)

ВІДЕНЬ, 1916.

НАКЛАДОМ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
John and Mary A. Yaremko Foundation

I.

Етнографія — наука ще недавня, бо її початки ледви сягають другої половини XVIII ст., а розвинула ся вона вповні аж у минулім, XIX столітю, але її значінне дуже велике, бо вона не тільки викликала переворот у життю цілого ряду менших і більших народів, спонукуючи їх національне відродженне, але й мала рішучий вплив на літератури в цілій Європі, давши основу в них романтичному напрямови, з якого розвив ся опісля реалістичний напрям. Українська етнографія, не вважаючи на те, що український народ позбавлений вищих культурних верств і державної організації та звязаних з нею культурно-наукових інституцій, які підпирали-б постійно його культурно-наукові змагання, не тільки не полишила ся по заді в сїм загальнім поході, але в неоднім напрямі вибила ся наперед і випередила інші народи*.

* Для порівняння наведу тут деякі важійші видання. Перший, хто звернув увагу на народні (шотляндські) пісні, се Макферсон-Персі зі своєю книжкою „Reliques of ancient english Poetry“ (1765). Далі пішли німецькі пісні Гердера (1778—1779); шотляндські баїди Вальтер-Скота (1802—1803); німецькі пісні Brentana й Арніма (1806); сербські пісні В. Караджіча (1812, 1817—1818, 1823); ряд праць братів Грімів, що мали великий вплив також на інші народи: *Die Kinder- und Hausmärchen* (1812—1822), *Deutsche Sagen* (1816—1818), *Deutsche Rechtsaltertümer* (1828), *Deutsche Mythologie* (1835); московські пісні Кірші Данїлова (1818); українські пісні кн. М. Цертелева (1818); чеські пісні Челяковського (1822—1827); українські пісні М. Максимовича (1827, 1834, 1849); українські й польські пісні Вацлава з Олеська (1833); українські пісні І. Срезневського (1833—1838); опис українського весїлля О. Лозинського (1835); українські пісні П. Лукашевича (1836); українські пісні в Русалці Двістровій (1837); польські й українські оповідання та перекази К. Вуйціцкого (1837); польські пісні Ж. Павлі (1838); українські пісні Ж. Павлі (1839—1840); сербські пісні Мілютиновича

через що її заслуги ще тим більші. Яку саме участь узяла українська етнографія, докладнійше говорячи, українська народня поезія в тім загальнім поході, про се най посвідчать отсі факти, які наведу для прикладу по можности в як найкоротшій формі.

Українська народня поезія почала пробивати собі дорогу до літератури ще в XVIII ст. Крім цілого ряду пісень, зложених чистою народньою мовою, а надрукованих у ріжних збірниках усуміш із російськими піснями, або видобутих із рукописів і оголошених аж остатніми літами, добачуємо вплив народньої поезії вже на українським філософі Г. Сковороді. Його пісня: «Ой, ти птичко желтобока»—уложена на народній основі. В його творі: «Разговоръ дружескій о душевномъ мирѣ» полишали ся виразні сліди народніх оповідань. Подибують ся у нього також українські пословиці та вірування. У творах другого тогочасного письменника, Некрашевича, подибуємо також народні впливи, особливо вірування. Визначають ся тим особливо його вірші «Исповѣдь» (1789) та «Ярма-рок» (1790). Та найсильніший слід витиснула народня

(1837); польські пісні Конопки (1840); українські приповідки Г. Ількевича (1841); українські пісні А. Метлинського (1854); українські пісні й оповідання в „Запискахъ о Южной Руси“ Куліша (1855—1856); українські пісні М. Костомарова в збірнику Д. Мордовця (1859); „Сказанія рус. народа“ Сахарова (1838); московські пісні П. Кіреєвского (1860); московські пісні Рибнікова (1861); Безсонова „Калѣки перехожіе“ (1861); українські пісні Я. Головацького почали друкувати ся в „Чтеніяхъ“ 1863. Зі збірок инших народів хочу ще зазначити: німецькі пісні Ерляха (1834—1837); Фірменіха (1843); Улянда (1844); французькі збірки: бретонські Де ля Вільмарка (1839); Шанфлері (1860); провансальські Арбо (1862); Піймегра 1865); італійські збірки: Томазео (тосканські, корсиканські, ілїрійські, грецькі, 1841); Biblioteca delle tradizioni popolari sicil. Д. Пітрè (від 1870) і т. д. Про обем і значінне української етнографії можна поінформувати ся з отсих праць: Б. Грінченко, Литература украинскаго фольклора. 1770—1900 (1901 р.). — А. Пыпинъ, Исторія русской этнографіи (4 томи; том 3: Этнографія малорусская). — Н. Сумцовъ, Современная малорус. этнографія (часть I, 1893; часть II, 1897). — О. Огоновскій, Исторія литературы рускои, часть IV (1894). — М. Сумцов, Малюнки з життя українського народного слова (Сборникъ Харьков. Историко-Филологическаго Общества, т. XIX, 1910). — Погляд на загальну етнографію можна виробити собі пайліпше на підставі якогось німецького підручника, напр. R. F. Kaindl, Die Volkskunde. Ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode (1903).

поезія на батьку нової української літератури, Івані Котляревським. У його головнім творі «Енеїді» розсипані густо різні народні звичаї, ігри й забави, вірування, ліки, танці, потрави. В однім місці маємо вичислені історичні пісні, співані в часах поета:

Про Сагайдачного співали,
Либонь співали і про Січ,
Як в пікінери набирали,
Як мандрував козак всю ніч,
Полтавську славили шведчину,
І неня як свою дитину
З двора проводила в поход,
Як під Бендерю воювали...

У другім місці поет згадує цілий ряд казок, які очевидно знав добре:

Котигорох, Іван Царевич,
Кухарчич, Сучич і Налетич,
Услужливий Кузьма Демян,
Кощій з прескверною Ягою
І дурень з ступою новою,
І славний рицарь Марціпан.

Згадують ся ще казки і в інших місцях. У драматичних творах І. Котляревського полишила народня поезія також глибокі сліди; його «Москаль Чарівник» оснований на народнім оповіданню, а в «Наталці Полтавці» побіч різних дрібниць приводять ся цілі народні пісні.

Твори другого визначнішого письменника, Гр. Квітки-Основ'яненка, пересякнені також наскрізь народньою поезією. Я не можу вдавати ся тут у подробиці, зазначу лише що найважніше. Отже оповідання: Мертвецький Великдень, Підбрехач, На пуцанне як завязано, Пархимове сніданне — засновані на народніх темах. Конотопська відьма оперта на народніх віруваннях. В Марусі маємо

цілий весільний обряд, похоронний і народне лічення. У Сватанню на Гончарівці, Козир дівці, От тобі скарб і деяких інших маємо відгуки ріжних звичаїв і пісень.

Під яким сильним впливом народньої поезії стояв Т. Шевченко, про те знаємо не лише з його дневника, але й від його знайомих. Він записував пісні, співав їх радо й дуже часто бували вони його одинокою розрадою в сумнім життю. Через те в його поезіях не тільки згадують ся пісні, але декуди наводять ся чи в оригіналі, чи в перерібці. Його Перебендя

Сяде собі, заспіває:
Ой, не шуми, луже!..
Заспіває про Чалого —
На Горлицю зверне;
З дівчатами на вигоні
Гриця та веснянку,
А у шинку з парубками
Сербина, Шинкарку;
З жонатими на бенкеті
(Де свекруха злая) —
Про тополю, лиху долю,
А потім: У гаю;
На базарі про Лазаря,
Або щоб те знали,
Тяжко, важко заспіває,
Як Січ руйнували...

У поезіях Т. Шевченка подибуємо також народні звичаї й вірування, подибуємо згадки і про народні оповідання та перекази. Приходять і приповідки. А вже про порівнання, епітети, символи, ритміку то й не говорити,— такі вони наскрізь народні.

Також на інших наших письменниках відбивається ся в більшій або меншій мірі народня поезія, і то аж до найновіших часів. Не можу докладнійше спинювати ся над тим, бо се завело-б за далеко і замість статейки вий-

шла-б ціла брошура, та все-ж коротенько, не думаючи ви-
черпувати матеріялу, згадаю що найважнійше.

Такі твори П. Куліша, як «Україна», «Циган», «Пів-
півника», се ніщо инше, як вільні перерібки народніх пі-
сень та оповідань. Але й у повісти «Чорна Рада» та в опо-
віданнях: Гордовита пара, Дівоче серце, Мартин Гак,
Січові гості, ба навіть у перекладі Товкач видні сильні слі-
ди народньої поезії у формі наводжених пісень, посло-
виць, загадок і т. ин., не згадуючи про загальний народній
кольорит. — У численних оповіданнях Ганни Барвінок
не тільки порозсипувано всюди багато народніх пісень,
але й вони самі або підслухані народні розмови (Лихо не
без добра, В осени літо), або основані на таких темах, що
мають широкі паралелі у світовім фолькльорі (Половин-
щик). Переважно малює авторка справдішні події з на-
роднього життя, які їй довелось бачити, через те навіть
назва її збірки оповідань звучить: «Оповідання з на-
родніх уст» (1902). — Над народнім кольоритом опові-
дань Марка Вовчка нема що багато спинювати ся, бо се
загально відома річ, а деякі оповідання (Кармелюк, Де-
вять братів і десята сестрица Галя) зачерпнені просто
з народнього джерела.—Оповідання Д. Мордовця (Старці,
Дзвонарь, Салдатка, повість Дві долі та численні москов-
ські повістки) виказують повно народніх елементів. —
Багато оповідань О. Стороженка (Се така баба, що чорт
їй на махових вилах чоботи оддавав, Вчи лїнивого не мо-
лотом, а голодом, Не впусти рака з рота, Два брати, Лучше
нехай буде злий, ніж дурний, Розумний бреше, щоб прав-
ди добути, Дурень, Жонатий чорт, Скарб, Голка) — се ніщо
инше, як перерібки народніх оповідань, а його повість
«Марко Проклятий» основана також на народніх моти-
вах. — Переважна частина творів поета С. Руданського
(Байки, Прислівя, Приказки, Байки світовії в співах,
деякі пісні) се талановиті віршовані перерібки народніх
оповідань. — Усі наші поети, що писали байки (Ев. Гре-
бінка, Л. Глібів, Павло Свій, М. Старицький, Б. Грінчен-

ко, Я. Жарко), користували ся в більшій або меншій мірі народніми мотивами. Те саме треба сказати і про наших драматургів, починаючи від Ів. Котляревського й не виключаючи навіть батьків українського театру М. Кропивницького, М. Старицького і Ів. Тобилевича, які не тільки обробляли народні мотиви, але й пересипували свої твори густо народніми пословицями та піснями. — Деякі твори Ю. Федьковича (Довбуш, поема й драма, Шипітські береги й інші), Ів. Франка (Без праці, Украдене щастє, Поема про білу сорочку, деякі пісні у збірці Зівяле листє, деякі притчі, Легенди та розділ: До Бразилії, у збірці Мій ізмарагд, й інші), Н. Кобринської (прим. Чудовище), М. Коцюбинського (Хо, Тіни забутих предків), О. Кобилянської (Не ходи, Грицю) й інших письменників — основані також на народніх оповіданнях і піснях, або бодай навіяні народньою поезією. Дуже корисний вклад уніс би в історію нашої літератури той, хто підоймив ся-б праці, в якій розібрав би подрібно ті твори наших письменників, на яких відбив ся вплив народньої творчости. Аж тоді виявила ся-б вповні звязь між нашою писаною й устною літературою і аж тоді присвячено би більше уваги та часу науки народній поезії по наших школах.

Яку моральну силу має наша народня поезія, показує факт, що під її впливом ставали українськими письменниками та діячами навіть такі люде, що вродили ся як члени інших націй, як ось: М. Костомарів, Марко Вовчок, Ол. Ефименко, Павлин Свенціцький (Павло Свій), Ол. Русів, Вол. Перетц, Б. Ярошевський та інші.

Та се не диво, що наша народня поезія полишила глибокі сліди на наших письменниках; подібну прояву можна завважати і в інших народів. За те нелегко подибати прояв, щоб якась народня поезія впливала на чужих письменників. У нас мало се місце й се найліпший доказ незвичайної краси та сили нашої народньої поезії.

Особливо голосно відбила ся наша народня поезія в польській літературі, де свого часу була витворила на-

віть окрему, так звану українську школу. Назву тут поодинокі імена, давнійші й новійші, не входячи в ніякі подробиці. Та хто цікавиться сею справою, може докладно познайомити ся з нею з окремих праць*. Наша народня поезія полишила сліди на отсих польських письменниках: А. Бельовский, А. Гроза, Т. Олізаровский, Л. Семеньский, А. Мальчевский, Гославский, Гоциньский, Ю. Словацкий, Й. Корженьовский, Й. Крашевский, Ю. Турчинський, Висоцкий. Вона викликала також зацікавлення у цілого ряду польських записувачів та етнографів, які зібрали доволі багато різного матеріялу й опублікували його, хоч не все при тім поступали критично. Ось їх імена: Вацлав з Олеська, Жегота Павлі, К. Вуйціцкий, Й. Туровский, Е. Рудіковський, А. Новосельський (Марцінковський), Т. Стецкий, Баронч Садок, Ц. Найман, О. Кольберґ, І. Коперницький, Й. Мошиньска, Б. Поповський, С. Шаблевска, С. Рокосовска, М. Томашевска, З. Стадницка, А. Плещинський, Ю. Талько-Гринцевич, З. Грінберґ-Стшетельска, Й. Байґер, С. Сокальський, Ф. Равіта Гавронський, Мрочко, Вайґель, Шнайдер і інші.

В московській літературі вплив української поезії на перший погляд менший, але лише тоді, коли з неї відтягнуть ся тих письменників, що писали по московськи, а були Українцями з роду (М. Гоголь, Д. Мордовець й інші). Так, українська народня поезія полишила великі сліди в літературній діяльності отсих письменників (Українців з роду підчеркуємо): В. Капніст (переробив народню пісню: Стоїть явір над водою), К. Рилєєв (Ольга при могилѣ Игоря, Рогнѣда, Богданъ Хмельницькій, Войнаровській, Исповѣдь Наливайка), О. Пушкин (Полтава, Казакъ, Гусаръ), Г. Данілевський (Українськія сказки, Разбойникъ Гаркуша), А. Афанасєв-Чужбинський

* Пор. St. Zdziarski, Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX wieku, 1901. — Др. Ол. Колесса, Українські народні пісні в поезіях Б. Залеского, 1892. — Др. О. Колесса, Ukraińska rytmika ludowa w poezjach B. Zaleskiego, 1900. — Dr. F. Kallenbach, Tło obrzędowe Dziadów (1898) й інші.

(Поѣздка въ Южную Россію, т. I—II), Г. М а ч т е т (Бѣлая панна), В. К о р о л е н к о (Слѣпой музыкантъ, Лѣсъ шумить) і деякі інші новійші. Між російськими етнографами подибуємо також таких, що займали ся українською етнографією: кн. М. Цертелєв, І. К у л ь ж и н с ь к и й, І. Срезневский, В. П а с с е к, А. Дмитрюков, А. Терещенко, А. Афанасєв, Де-Воллян, П. Іванов, М. Я н ч у к. Іще більше імен подибуємо між російськими вченими, що в своїх працях займали ся й українською народною поезією. Ось вони: Ф. Буслаєв, А. Сєров, А. Галахов, Ор. Мілер, Г. Н а д х и н, О. Веселовский, О. Пипін, М. Петров, П. Батюшков, М. Владимірський-Буданов, І. Жданов, Г. Потанін, В. К а л л а ш, М. Сперанский, П. С о к а л ь с ь к и й, Ф. Корш і інші (підчеркнені — Українці з роду).

Також між іншими народами подибуємо учених та етнографів, що признають багатство та красу української народної поезії. Споміж Німців І. Бідерман (*Die ungarischen Ruthenen*) і Ф. Р. Кайндль оголосили цілий ряд цінних праць з обсягу української етнографії, Ф. Боденштедт (*Die poetische Ukraine*, 1845) та А. Л. Штавфе-Сімігінович (*Kleinrussische Volkslieder*, 1887) перекладали наші пісні на німецьку мову, а відомий письменник К. Француз, що брав до своїх творів теми також із українського життя (Боротьба за право), писав про наші пісні з великим признаннем. Красу українських пісень признавали також Французи Рамбо (*L'Ukraine et ses chansons historiques*, 1875) та Л. Леже (*Recueil de contes populaires slaves*, 1882) та Англієць Ральстон (*Little russian Poetry*, 1874). Чехи А. Єдлічка (Собраніє малорос. нар. пѣсенъ, ч. I—II, 1885), Ф. Черний (*Osm malorus. národ. písní*, 1862), Л. Куба (*Slovanstvo ve svych spěvéch*, 1889) видавали наші пісні, Й. Махаль писав про наші думи (О bohatyrském epose slovanském, розд. III) та про наші міти (*Nákres slov. bájesloví*, 1891), Ф. Ржегорж оголосив цілий ряд праць із нашої етнографії, а Ю. Полівка висловляв ся все з великим признаннем про наші етнографічні видання.

Не зашкодить іще навести тут кілька голосів чужинців про нашу мову й народню поезію, з яких наглядно видно, як вони її цінили.

Московський подорожний Лалшин в «Украинскомъ Вѣстникѣ» (1816) хвалить Українців особливо за історичні пісні й каже між иншим: «Їх пісні ніжні, виразисті й часто протяжні. Українці перевищають майже всіх жителів Росії гнучкістю, чистотою та приємністю голосів. Придворні хори зложені майже з самих Українців... Коли генії тої країни звернуть увагу на українську мову й вироблять її, тоді Українці будуть може конкурувати щодо слави своїх наукових творів із найкультурнішими народами Європи.»

Москаль А. Павловский так полюбив українські пісні, що через них став прихильником української мови, вивчив її та зложив її першу граматику (1818). У передмові говорить він про се ось що: «Коротко скажу, що живучи кілька літ на Україні, я міг доволі приспособити ся до національного характеру її жителів. Я завважив у них щось приємно мелянхолійне... Вони мають природну проникливість, бистрість, нахил до музики та спосібности до співу. Гостинність і простота звичаїв творять їх дійсні прикмети... В ділових справах вони справедливі, в замірах основні, люблять порядок і чистоту, працюють поволі, але докладно, до науки схильні мабуть від природи. Їх пісні майже все сумні. Укрита в них мудрість, непримусене висловлювання думок і блискуча ніжність та невинність безприкладні. Що може вразити сильнійше, як прислухати ся, коли Українці вечерами у літній порі співають свої сумні пісні!»

Німецький поет Фр. Боденштедт, що переклав збірку українських народніх пісень на німецьку мову (1845), говорить: «Українська мова найзвучнійша з усіх славянських і з великими музикальними завдатками». «Ні в якій иншій землі дерево народньої поезії не дало таких величніх плодів, ніде дух народу не відбив ся так живо

й світло в піснях, як в Українців. Який чулий подув суму, які чисто людські почування висловлюють ся в піснях, що козак співає на чужині! Яка ніжність разом із мужньою силою проймає його любовні пісні! Треба ще особливо вказати на такт і чистоту, що панують у тих піснях. Конче треба признати, що народ, котрий може співати такі пісні й любить ся ними, повинен стояти зовсім не на низькім ступні розвитку.»

Московська письменниця Соханска (псевдонім: Кохановска) висловила ся в листі (1871) до Івана Аксакова про українські пісні так: «Від урожайних рівнин нашого благословенного півдня, від границь його зелених степів леть ся українська пісня. Заслухуючи ся в її переливи, в основну співну мелодію її голосу, дивуеш ся, з якого закутка людської душі, з якої поетичної глибини виливають ся ті звуки, які не потрібують учити ся від наших наук облагороднюваного почування. Якеж воно природно благородне в тій народній пісні! Яка в нім поетична тонкість і жіноча краса та граціозна мірність!»

Відомий московський поет гр. Олексій Толстой писав у листі про українські пісні так: «Мій брат у перших, Лев Мих. Жемчужніков, приїхав з України та привіз звідти чарівні національні мотиви. Вони вразили моє серце. Ніякий инший народ не виявив себе в піснях так яскраво й гарно, як український. Слухаючи їх, бачиш краще давнину, ніж читаючи Гоголя».

Инший знов Славянин, Люкшіч, говорить (*Slavische Blätter*, 1874, I., 6) так: «Мова Українців, що живуть серед Славянства, найбільше зближаєть ся до великоруської (московської), але зрозуміла легко всім иншим Славянам; вона визначаєть ся гармонією, легкістю й між усіми їй рідними мовами півночі має найбільше приспособлення до музики й співу. Народня поезія українська найбагатша в Європі. Вона визначаєть ся естетичними вартостями й поетичним натхненнем, влучністю вислову

й має в собі щось, що підіймає, щось величне, чутливо чуле, мелянхолійне та живописне.»

Проф. В. Ягіч (пор. Дунай в славян. народ. поезії) називає українську народню поезію найбагатшою, найширшою та найкращою у Славянщині. Її цінять також Гальві, Кольберг, Короленко й ин. «Українські пісні вражають не тільки чужих чулих людей; вони і загалом роблять велике вражінне на чужоземне громадянство» (М. Сумцов, Малюнки, 75). Коли-ж чужинці так цінять нашу народню поезію, коли вона впливала на стільки чужих письменників, коли стільки чужинців займало ся нею, записувало, видавало та студіювало, наскільки-ж більше повинні ми шанувати її, цінити, берегти, публікувати та студіювати?

II.

Замітною проявою в українській етнографії є факт, що мало не всі видання, які появляли ся на протязі XIX ст., виходили за ініціативою, стараннем і коштом приватних одиниць. Виїмку творять тут тільки величезні „Труди“ П. Чубинського (друковані 1872—1878), до яких зібрав П. Чубинський матеріали в 1869—70 р. в часі екскурсії, улаженої Російським Географічним Товариством, та видання філії тогож товариства, відкритої на початку 1873 р. (перше засіданне було 13 лютого) у Києві* й закритої по трьох роках існування 1876 р., при чім окремим відомим указом заборонено друк усяких українських видань, крім дуже незначних виїмків. Сей указ протривав повних тридцять літ і унав сам собою аж із заведенням російської „конституції“. З початком війни сей указ відновлено та знов заборонено всі українські видання без огляду на їх зміст.

До київської філії Рос. Географ. Товариства приступили всі визначніші тодішні українські вчені, фах яких стикав ся

* Філія успіла видати за час існування два томи „Записокъ“ та М. Драгоманова: „Малорус. народ. преданія и рассказы.“

з предметом дослідів товариства (між ними були імена: В. Антонович, М. Драгоманів, П. Житецький, П. Чубинський, Хв. Вовк, М. Лисенко, А. Русов і ин.) і через свої звязки з інтелігентами, розкиданими по цілій українській етнографічній території, встигли вони в короткім часі зібрати таку силу ріжnorodних матеріалів, що якби їх опубліковано в своїм часі, українська етнографія могла зайняти перше місце в Славянщині. На жаль, по закриттю філії порозбирали матеріали поміж себе ріжні такі люде, що зовсім не розуміли їх ціни й попросту позатрачували їх. Лише дуже незначна їх частина попала в видання М. Драгоманова* та Б. Грінченка,** а що стало ся з иншими, невідомо нікому досі.

В 1892 р. зреформовано Наукове Товариство ім. Шевченка і в ньому поволі почала знаходити собі пристановище й етнографія. В 1895 р. засновано для публікування матеріалів „Етнографічний Збірник“, який до 1897 р. видавано по одному томови на рік. В 1898 р. засновано при товаристві окрему етнографічну комісію, яка перейняла видання в свої руки й відразу збільшила його на два томи річно (до 1914 р. вийшло 36 томів), а в 1899 р. заснувала для етнології окреме видання п. з. „Матеріяли до української етнології“, випускаючи річно один том (до 1914 р. вийшло 15 томів). Для правильного видавання трьох книжок річно треба було мати не тільки відповідну скількість матеріалу, але й треба було уложити програму, щоб його видавати в якійсь системі. Про все те постарала ся комісія; вона висилала не тільки програми та свої видання ріжним одиницям, що хотіли записувати матеріали, але і признавала неможливім одиницям дрібні нагороди для покриття видатків, а від часу до часу висилала в ріжні сторони окремі особи, переважно фахові, на екскурсії, покриваючи по змозі не лише кошти подорожі, але й зби-

* Пор. В. Антоновичъ и М. Драгомановъ, Историческія пѣсни малорос. народа 1874—5; М. Драгоманів, Нові українські пісні про громадські справи (1764—1880), Женева, 1881; М. Драгоманів, Політичні пісні українського народу XVIII—XIX ст. Женева, I, 1883; II, 1885.

** Б. Грінченко, Етнографическіе матеріали, Черниговъ, Т. I, 1895; т. II, 1896; т. III, 1899. — Б. Грінченко, Изъ усть народа, Черниговъ, 1900.

рання. Таким чином удало ся комісії призбирати за довгі літа стільки матеріалів, що вони займали цілу велику шафу та в разі опублікування були-б дали найменше двадцять об'ємистих томів друку. На жаль усі ті матеріяли знищені тепер і з купи сміття ледви можна буде більше вибрати їх ніж 0·01%. Ті матеріяли приміщено при бібліотеці товариства, яку перед самою війною перенесено до нового льокалю; у старім полишили ся деякі меблі й бюрка та дві шафи з паперами. Коли московські війська зайняли Львів, уладили собі в давнім бібліотечнім льокалі касарню, при чім одні папери попалили, другі подерли, а інші так докладно порозкидали, що з цілих зшитків не можна ні двох карток разом відшукати, лиш кожду окремо, та й то не все цілу. Так отже в Києві попропадали великі запаси матеріалів через недбальство своїх людей, а у Львові через воєнне здичинне ворожих наїздників.

Аби читачі порозуміли, які цінні матеріяли понищено, подам тут хоч короткий їх огляд.

На першій місці належить поставити велику збірку історичних пісень зі спадщини М. Драгоманова, яку комісія дістала перед кількома роками по довгих заходах від доньки покійного етнографа, пані Людмили Шишманової в Софії. Як відомо, М. Драгоманів цінив високо історичні пісні та збирав їх, щоб видати повний корпус, але видав лише частину (пор. вище). Збірка містила записи з цілого ХІХ ст., починаючи від 1805 р., а у Львові доповнив її я піснями зі збірок комісії й своїх власних. Деякі пісні мали по 50 і більше варіантів, записаних на всім українським етнографічним просторі, через що давали нагоду до широкого літературного освітлення й до усталення найкращих і найповнійших текстів. Збірка була уложена хронологічно. Перший відділ містив пісні від найдавнійших часів до кінця ХІV ст., другий ХV ст., третій ХVІ ст., четвертий ХVІІ ст., п'ятий ХVІІІ ст. Збірка була на половину готова до друку: треба було ще перевести редакційну роботу з варіантами та написати історичні коментарі, за що мав узяти ся один із молодших істориків. Друк мав розпочати ся в осени 1914 р.

На другім місці належить поставити велику збірку різних матеріалів зі спадщини другого пок. етнографа М. Дикарева, записуваних ним самим і його численними кореспондентами, особливо-ж В. Суботиним. Особливо цінні були в ній описи різних звичаїв та обрядів. З великої збірки урятувалося ледви кілька зшитків.

До обемистих збірок належали також зшитки з записами П. Тарасевського, в яких містилися казки, новелі, анекдоти, легенди, міти й описи деяких обрядів. Який сумлінний збирач П. Тарасевський, видно з тих матеріалів, які публікувалися в „Етн. Збірнику“ (опис похорону, матеріали до демонології). Кілька зшитків збірки уціліло, між тим байки, які я вибрав перед війною, приготавляючи їх до друку.

Пропала також велика збірка галицьких пісень, яку зібрали перед кількома роками члени історично-етнографічного кружка при львівській українській гімназії: М. Бадан, Гр. Апостол, Ст. Тис, А. Букида, В. Пушкар, В. Свистун, П. Хомин, Е. Кобрин, І. Процик і інші. Так само пропали збірки пісень учеників дрогобицької гімназії (з кінця 80-их рр.), Анни Чичула (Дрогобиччина), Гната Дешиці (Сокальщина), А. Мусяновича (Калущина, Яворівщина), О. Улічного (Перемішлянщина), Б. Заклинського (Богородчанщина, Станіславівщина), А. Онищука (Снятинщина, Надвірнянщина), О. Михайлецького (Снятинщина), Ол. Ракової (Буковина), В. Яблоновського (Харківщина, Херсонщина), П. Брояковського (Київщина), Б. Чернявського (Чернигівщина), Анд. Короткого (Бесарабщина), Ст. Підручного (Бучаччина) й інших. Се все, з виїмкою зазначеної вище дрогобицької збірки, походило з записів нашого століття.

З давніших значніших збірок пісень зазначу отсі:

Невеличка, але цінна, хочби з огляду на імя поета, збірка Юр. Федьковича.

Збірка Івана Ляторовського з другої половини 50-их рр.

Збірка Петра Білинського й Володимира Навроцького з 60-их рр.

Збірка Віктора Єзерського й Михайла Царя з 70-их рр.
Збірка Марії Гамораківної, Емілії Крушельницької, Зенона Грушкевича та Максима Довганя з 80-их рр.

Збірка Василя Равлюка й Івана Рожки з 90-их рр.

Не віднайдено досі також великої збірки пісень (Київщина, Полтавщина) В. Степаненка з 90-их рр., з якої дещо надрукував уже був Б. Грінченко, але більшість не була ще друкована.

Велика шкода й запропашених збірок по 1876 р. і знищених тепер війною лежить у тім, що вони походили з усіх десятиліть ХІХ століття та з руки багатьох найкращих записувачів. Багато зі знищених матеріалів не можна записати наново, хочби й було кому, через те, що в народній поезії відбувається нанашанна еволюція так само, як і в народнім життю: одні пісні й оповідання попадають у забуттє, інші витворюють ся на їх місце. Одначе дещо можна ще віднайти, колиб лиш охочі робітники . . .

ІІІ.

Надію ся, що з попередніх слів видно кождому велика вага нашої народньої поезії та сильні страти, які вона потерпіла через запропашеннє та знищеннє численних і багатих збірок матеріалів. На нашім молодшій поколінню лежить тепер обовязок заступити ті збірки численними новими записами, які належить присилати на адресу: Етнографічна Комісія Наукового Товариства ім. Шевченка, Львів, ул. Чарнецького, ч. 26, або на адресу підписаного (тамже). Кождий співробітник комісії дістає безплатно ті томи видань, в яких надруковані його записи. Коли записів назбираєть ся більше, може співробітник у заміну за них дістати більше томів із видань комісії або й усі, а навіть деякі інші видання Товариства. Коли співробітник незможний, а може записувати цінніші матеріали, комісія може визначити йому невеличкі підмоги на покриттє коштів збирання. Співробітників, що дають систематичні збірки матеріалів.

вибирає комісія в свої члени й висилає їм усі свої видання безплатно. Члени комісії, що можуть зібрати систематично матеріали, опрацювати науково та приготувати до друку, можуть для їх доповнення старати ся спеціальних екскурзійних підмог, які комісія признає, наскільки дозволять їй на се скромні фонди. Для сього треба предложити подрібний плян екскурзії.

Подам тепер короткі інформації про те, як і що належить записувати. Хто хоче докладнійше познайомити ся з предметом, той може переглянути собі різні спеціальні програми *, а колиб мав які сумніви або неясности, може звер-

* Наведу деякі важніші з них. Видання Наук. Тов. ім. Шевченка тут і дальше буду скорочувати так: Етнографічний збірник—ЕЗ., Матеріали до укр. етнології—М., Хроніка—Хр.

1. Програма до збирання відомостей про укр. руський край і нарід. ЕЗ. I, 1895. 2. Отсю програму передруковано з деякими додатками в окремій брошурці: Збирайте етнографічні матеріали! Варшава, 1912 р. 3. Др. З. Кузеля, В справі збирання етнографічних матеріалів. Чернівці, 1909. 4. Др. З. Кузеля, Про потребу і техніку збирання етнографічних матеріалів. Львів, 1909. 5. До збирачів етнографічних матеріалів. Хр. ч. 8 і 20. 6. Відозва в справі збирання матеріалів до рибальства. Відозва в справі збирання загадок. Хр. ч. 30. 7. Відозва в справі записування народніх традицій про опришків. Хр. ч. 31. 8. Квєстіонар для збирання місцевих переказів. Хр. ч. 32. 9. В справі збирання народ. легенд. ЛНВістник, 1899, XII. 10. М. Кордуба, Відозва в справі писанок. Записки, т. XI. 11. Програма до збирання відомостей, дотичних народньої побутової техніки. М. I. Приходять тут такі розділи: а) Первісні механічні пристрої у народ. побуті. б) Огонь, його добування і переховування. в) Лови. г) Рибальство. д) Скотарство. е) Бжільництво. ж) Ліси, сади, пасовища й сінокоси. з) Хліборобство. і) Мірошництво. к) Копання землі. Викопування й оброблювання глини. л) Оброблювання дерева. м) Оброблювання шкіри. н) Оброблювання рога й кости. о) Оброблювання волокнуватих річей. п) Оброблювання металів. р) Переміщування. 12. Програма до збирання відомостей про громади та збірки сільської молоді (улицю, вечерниці, досвітки і складки). М. III. 13. Підручник для фольклористів: Джон Іам, Фольклор в етнології. Коломия, 1910. Переклад з англійського. 14. Для записувачів народ. мелодій: Ф. Колесса, Кілька слів про збирання і гармонізовання україн. народ. пісень з доданням листів М. Лисенка. Львів, 1905. 15. Для дослідувачів мови: К. Михальчук і Е. Тимченко: Програма до збирання діалектичних одмін української мови. Київ. (Ся програма, трохи змінена, вийшла також по московськи в редакції К. Михальчука й А. Кримського у виданнях російської Академії Наук). Хто хотів би зладити повний опис якоїсь околиці, тому можуть віддати при праці велику прислугу отсі видання: 16. В. Шухевич, Гуцульщина. Т. I—V. (М. II, IV, V, VII; пятий том вийшов окремо). Праця визначаєть ся великим числом фотографій і малюнків, що все по-

нути ся за порадою до комісії, звідки дістане все відповідь на свої запити. Хто бажав би студіювати спеціальні теми, той знайде все багатий матеріал в етнографічних журналах і збірниках *, яких виходить тепер дуже багато. Порівнюючи ті

ясняють опис найкраще. 17. Osk. Kolberg, Rokucie. Т. I—IV. Всі ті книжки й брошури можна дістати у: Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка, Львів. Ринок. ч. 10. При всяких описах можуть зробити велику прислугу статі в Матер. до укр. етнології та численні праці проф. Ф. Р. Кайндля і Ф. Ржегоржа, спис яких можна знайти по часті в бібліографії Б. Грінченка, а по часті в біографіях авторів.

Ті, що можуть користувати ся великими бібліотеками, можуть переглянути собі ще отсі програми: 1. В. Дабижа и А. Метлинскій, Программа для этнограф. описанія губерній Кіев. учебного округа. Київ, 1854. 2. П. Ефименко. Программа для собиранія народ. повѣрій и суевѣрій Южной Россіи (Извѣстія И. Р. Геогр. Общ., 1866 і 1868). 3. П. Чубинскій и А. Руссовъ; Программа для собиранія этнографическихъ и статистическихъ данныхъ. Київ, 1873. 4. Программа Юго-Западнаго Отдѣла И. Р. Г. Об. для собиранія свѣдѣній по этнографіи. Київ, 1873. Ст. 104, 16°. — 5. М. Дикаревъ, Программа для этнограф. изслѣдованія народ. жизни въ связи съ голодомъ и холерою (Кубанскій Сборникъ, 1894, т. III і окремо). 6. Программа для собиранія писанокъ и свѣдѣній о нихъ. Харків, 1900. 7. Программы для собиранія свѣдѣній по Черниговской губерніи. Чернигів, 1900. 8. Программа для собиранія свѣдѣній о кобзаряхъ и лирникахъ. Харків, 1900. 9. Программа для собиранія этногр. матеріала. Полтава, 1900. 10. Программа для собиранія коллекцій дѣтскихъ игрушекъ и матеріаловъ по дѣтскимъ играмъ и забавамъ (Кіев. Старина, 1901, т. 74, ст. 13—15). 11. Программа для собиранія народ. юридическихъ обычаевъ. Спб., 1889. Ст. 86, 8°. 12. Программа для собиранія произведеній народной словесности. Москва, 1912.

* Важнійші й доступнійші з них отсі: 1) Этнографическое Обзорѣніе, журнал, 4 кн. річно. Москва, від 1889 р. 2) Живая Старина, журнал, 4 кн. річно, Спб., від 1890 р. 3) Записки Рус. Геогр. Общества (від 40-их рр. XIX ст.). 4) Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстн. Кавказа. 5) Wisła, журнал, 1887—1906. 6) Lud, журнал, Львів, від 1895 р. 7) Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, Краків, 1877—1894. 8) Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne, Краків, від 1896. 9) Český Lid, журнал, Прага. 10) Národopisný Sborník Českoslovanský, журнал, 10 томів. Тепер на його місці: Národopisný Věstník Českoslovanský, журнал, Прага, виходить 11-й рік. 11) Zbornik za narodni život i obiçaje južnih Slavena. Загреб, досі 20 томів. 12) Glasnik Zemalskog Muzeja. Сараєво. 13) Српски Етнографски Сборник. Білгород. 14) Сборникъ за народни умотворенія. Софія. 15) Zeitschrift für österreichische Volkskunde. Відень, від 1895. 16) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, Берлін, від 1891. 17) Zeitschrift des Vereins für rheinische und westfälische Volkskunde. Ельберфельд. 18) Hessische Blätter für Volkskunde. 19) Zeitschrift für Ethnologie, Берлін. 20) Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Багато україн. етногр. матеріалів і статей друкувало ся в отсих виданнях: Зоря, Житє і Слово, Записки Н. Т. ім. III. і Записки У. Н. Т. у Київі, Кіев. Старина (1882—1907) і Сборникъ Харьков. Истор. Филологического Общества.

матеріяли, побачить, що в них є багато подібности до українських, і тим самим дійде до порівнюваної методи в етнографії, яка почала ся в другій половині ХІХ ст. й, перейшовши деяку еволюцію, удержала ся до нині, давши науці цілий ряд таких визначних імен, як: Т. Бенфей, І. Естерляй, Р. Келер (Köhler), В. Кльовстон, Е. Коскен, Ж. Масперо, Г. Парі, О. Веселовский, В. Стасов, І. Шішманов, Ю. Полівка, О. Денгардт, А. Арне, В. Андерзон і ин. У нас також є вже ряд праць у сїм напрямі, а особливо значне їх число оголосив М. Драгоманів (Розвідки про українську народню словесність, т. I—IV, надруковані у Збірнику фільольогічної секції Н. Т. і. Ш.), далі І. Франко (Наливайко в мідянім биці, Притча про сліпця і хромця), З. Кузеля (Угорський король Матвій Корвін в славянській устній словесности, Баляди на тему передягання хлопця), М. Сумцов (Хлѣбъ въ обрядахъ и пѣсняхъ, Культурныя переживанія, Разысканія въ области анекдотической литературы, Повѣсть о томъ, какъ чортъ разсорилъ супруговъ), Хв. Вовк (Rites et usages nuptiaux en Ukraine), також по болгарськи; Le traineau dans les rites funéraires de l'Ukraine). Являють ся й переклади, як: В. А. Клоустон, Народні казки та вигадки, їх вандрівки та переміни. Львів, 1896.

Хто вибираєть ся записувати які небудь матеріяли, повинен постарати ся вперед про книжку з подібними або близькими матеріялами до тих, які хоче записувати. Хто хоче напр. записувати казки, повинен мати з собою збірник казок, хто пісні, збірник пісень. По приході до хати, по привитанню і звичайних чемностях повинен розпочати розмову, відповідну до обставин, та поволі звести її на ціль приходу. Опісля може відчитати присутним одну — дві казки або кілька пісень та пояснити, на що такі річи треба записувати. Коли між присутними знайдуть ся оповідачі або співаки, повинен попросити оповісти щось або заспівати на пробу. Не кождий оповідач потрапить добре оповідати під диктат; одні оповідають добре, а диктуючи, подають лише конспект оповідання, а не цілість; другі, диктуючи, забувають, що сказали, а що ще мають сказати, тому безнастанно баламутять; инші не годні

диктувати і т. д. Треба отже вибирати все доброго оповідача, з гарним стилем, і навчити його диктувати оповідання по кілька слів так, як учитель диктує в школі дітям задачу. Коли такий оповідач не має багатого репертуару, на се можна зарадити так, що просить ся його вислухати оповідання від иншого, непридатного оповідача, та переповісти його опісля. При диктанті належить записувати кожне слово, не пропускаючи нічого, хочби було напр. щось сороміцьке. Треба держати ся приповідки, що слова з пісні не викидають. Пісню з правила повинен співак проспівати; коли записи йдуть на більшу скалю, вистане проспівати першу строфку (інакше співак захрип би, що й диктувати не міг би) й ту, в якій показали ся-б ритмічні недостачі. Хто годен записувати мєльодії, повинен се зробити, а при обрядових піснях повинен записати ще й обряд. Коли хто хоче збирати мєльодії, а не знає нот, може робити се при помочи фонографа. Се одначе коштувна річ, тому мало хто може собі дозволити на неї. Місцеві говори та всякі діалектичні відміни належить заховувати всюди вірно, правопись не потребує бути спеціальна, лиш загально в нас прийнята. В описовій етнографії та при записуванню вірувань і народніх ліків можна уживати звичайної літературної мови, а не місцевого говору.

Хто вибираєть ся на записи, повинен мати все запаси пер і паперу. Звичайні аркуші паперу найліпше порізати на чвертки, вісімки й шіснадцятки. На чвертках записуєть ся довші оповідання, на вісімках коротші та пісні, на шіснадцятках приповідки, загадки, вірування, ліки. Записувати належить усе лиш одну сторону паперу й, коли на ній скінчить ся одно оповідання або пісня, не зачинати на ній нового запису, лиш брати нову картку. Під кождим оповіданням і піснею належить подати: хто записував, від кого, коли, де, напр.: Зап. 1908 р. від Івана Михайловича в Жабю, косівського пов., Петро Шекерик. На дрібних записах вистане подавати лиш мєсцевість, а все инше написати раз на окремій картці й долучити її до збірки. Коли знайдуть ся визначніші оповідачі або співаки, добре зібрати про них біографічні й инші відо-

мости, подати їх характеристики, а як можна, то й фотографії. При всяких записах, де се потрібне, подавати пляни, рисунки, малюнки, фотографії, не зважаючи на те, чи ті рисунки або пляни дуже гарні та докладні, аби були ясні та зрозумілі. Для ясности слід подавати всюди вимір у метричних мірах. Не зважати на нечисленність чи незначність відомостей, бо часом і маленький запис може мати вагу для якогось дослідю. Не брати нічого за відому річ всім, лише записувати все так, якби воно було нікому незнане, при чім треба старати ся про найбільшу докладність і вірність. Коли якесь оповідання, пісня або описувана річ має відміни, подати й їх, бо се може мати значінне при науковім досліді. Всі записи мають бути виразні й читкі; зчитке письмо може дати причину до всяких непорозумінь та до невірного відчитання й видрукування. Коли при записі попадаєть ся щось незрозуміле, належить усе пояснити, при чім треба відділювати пояснення оповідача від пояснень самого записувача.

Від доброго оповідача належить записати увесь його репертуар, при чім добре подати інформації, звідки оповідач знає оповідагня чи пісні, як давно вони знані в даній місцевости, чи не заніс їх хто туди та звідки, як до них відносять ся старші й молодші (поважно чи згїрдливо), чи є для них спеціальні назви. Коли вони злучені з обрядом, ігрою, вороженнем, описати докладно обряд і ігру, акцію учасників і всі предмети, уживані при тім. Як можна, зібрати ті предмети для музею. Зазначити місце та час ігри й обставини, при яких ігра або обряд відбувають ся.

При питанню про те, що належить записувати, найліпше держати ся засади — все, що попаде під руки. Коли одначе хтось бажає записувати лише твори устної словесности, а при тім обмежити ся ще на одну- дві її галузи, для того наведу подрібнійшу програму, подаючи у скобках спеціальну літературу, наскільки вона існує в окремих виданнях*.

* Для орієнтації наведу ще тут важнійші збірники, що містять різно-родні матеріали устної словесности, а не названі досі: Збірники пісень:

Зачну від пісень, які можна собі ось як поділити:

І. Обрядові пісні.

А. 1. Колядки і щедрівки. (В. Гнатюк, Колядки і щедрівки. Т. I—II. ЕЗ. XXXV—XXXVI. Львів, 1914. — Велика студія про колядки: А. Потебня, Колядки и щедровки. (Об'ясненія малорус. и срод. народ. пѣсень, т. II). — Н. Сумцовъ, Научное изученіе колядокъ, (Кіев. Стар. 1886, II). — Х. Ящуржинській, Колядки религ. миѳическаго содержания. (Кіев. Стар. 1895, II). — Олена Пчілка, Колядки (Кіев. Стар. 1903, I—VI). — Н. Коробка, Къ изученію малорус. колядокъ (извѣстія А. Наук, 1902. III). — Більше число колядок надруковано у збірниках Я. Головацького, П. Чубинського, О. Кольберга, Б. Грінченка, А. Малинки, В. Шухевича, Н. Коробки (Живая Старина, 1901).

2. Веснянки, які можна ще поділити на:

а) Гаївки й риндзівки. (В. Гнатюк, Гаївки. М. XII. Додані також мелодії, що схопив на фонограф О. Роздольський, зредагував Ф. Колесса. — І. Галька, Гаївки з околиць над Збручем. — І. Лозинський, Галагівки (Зоря Гал. яво

З. Радченко, Гомельскія нар. пѣсни (Записки И. Р. Г. Об-а, XIII, 1888). — Д. Будгаковскій, Пинчуки. Пѣсни, загадки, пословицы и ин. (Записки И. Р. Г. О. XIII, 1890. — М. Довнаръ-Запольскій, Бѣлорусское Полѣсье. Пѣсни Пинчуковъ (Кіев. Университет. Извѣстія, 1895). — В. Милорадович, Сборникъ малор. пѣсень Лубенскаго уѣзда, Полтав. губ. (Сборникъ Харьк. И. Ф. О. X, 1897). — Ів. Колесса, Галицько-руські народ. пісні (ЕЗ. XI). — В. Гнатюк, Бачванські нар. пісні (ЕЗ. IX). — А. Малинка, Сборникъ матеріяловъ по малор. фольклору. Черниговъ, 1902. — Д. И. Эварницкій, Малороссійскія народ. пѣсни. Екатеринославъ, 1906. — В. Кравченко, Етнографическіе матеріали (Труды Об-а Изслѣдователей Волыни, т. V. Житомир, 1911). — О. Kolberg, Wołyń. Краків. — Збірники оповідань, казок, легенд, новель, мітів, анекдотів: И. Рудченко, Народ. южнорус. сказки, 2 томи, Київ, 1869—70. — И. Манжура, Сказки, пословицы, и т. п. (Сборникъ Харьков. И. Ф. О. II, 1890). — В. Ястребовъ, Матеріали по этногр. Новороссійскаго края. Одесса, 1894. — В. Гнатюк, Етнографічні матеріали з Угор. Руси, т. I—IV, VI (ЕЗ. III—IV, IX, XXV, XXX). — В. Лесевич, Оповідання Р. Чмхала (ЕЗ. XIV). — Українські записи Порфірія Мартиневича. Київ, 1905. — Український Етнографічний Збірник. Київ, 1914. — Г. Булашевъ, Украинскій народъ въ своихъ легендахъ и религиозныхъ воззрѣніяхъ. Кіевъ, 1909.

альбумъ. 1860). — А. Свидницкій, Великдень у подолянъ (Основа, 1861, X—XI). — Велика студія про веснянки, а найбільше про гаївки: А. Потебня, Объясненія малорусских и сродных народных пѣсень, т. I. Варшава, 1883.)

б) Русальні пісні.

в) Троєцькі пісні.

2) Купальні пісні. (J. Moszyńska, Kupajło (Zbiór wiadom. do antrop. kraj. V, 1881). — Леся Українка, Купала на Волині. Житє і Слово, I, 1894). — А. Потебня, О купальскихъ огняхъ (Археол. Вѣстникъ Москов. Археол. Общ. 1867). — Х. Ящуржинскій, Замѣтки о купаль. обрядахъ (Кіев. Стар. 1899). — Паловъ, О значеніи купаль. обрядовъ (Жив. Старина, 1896).

3. Пісні при праці (при різних роботах).

4. Обжинки. (Багато матеріалу до всіх обрядових пісень надруковано у: П. В. Ивановъ, Жизнь и повѣрья крестьянъ Купян. у., Харьков. губ. (Сборникъ Харьков. И. Ф. О. XVII. Харьковъ, 1907); також у збірниках Я. Головацького, П. Чубинського, Б. Грінченка, О. Кольберга, А. Малинки, В. Кравченка. — Обрядові пісні звернули на себе доволі вчасно увагу. Так опис Купала подає В. Пассек уже 1838 р. (Очерки Россіи, кн. I, ст. 80—116: Праздникъ Купалы). — В 1861 р. виходить у Львові брошурка: Народный праздникъ Купала, описанный и объясненный ведля сохранившихся преданій и повѣрій народа. — Понадто говорять іще про нього: В. Быковскій, О праздникѣ Купалы (Памятная книжка Виленск. генераль-губернаторства на 1868 г., Вільна). — Баговъ, Къ вопросу о характерѣ и значеніи древнихъ купальскихъ обрядовъ и игрищъ (Живая Старина, 1896, ст. 133—142). — А. Малинка, Иванъ Купала въ Чернигов. губ. (Этногр. Обзорѣніе, 1898, кн. 38). — Про обжинки говорить І. Кулжинскій уже 1827 р. (Малороссійская деревня. II. Обжинки). Поодинокі пісні попадають ся у різних збірниках пісень. Цор. також: В. Щурат, Обжинки піді Львовом (Народ, 1890, ч. 17). — Обжинкові пісні згармонізував на мішаний хор а сарелла: Ф. Колесса, Обжинки (Львів, 1899). — До різних досі названих

пісень пор. ще: W. Wykowski, Pieśni obrzędowe ludu ruskiego z okolic Pińska (Zbiór wiad. II, 1878.) — В. Боцяновський, Веснянки, петрівочні й купальні пісні (Жив. Старина, 1894, I). — В. П. Милорадовичъ, Народные обряды и пѣсни Лубенскаго у., Полтав. губ. (Харків, 1897). — Велику працю про різні веснянки написав: Е. В. Аничковъ, Весенняя обрядовая пѣсня на западѣ и у Славянъ. Т. I—II. (Сборникъ Ак. Наукъ, т. 74 і 78).

Б. 1. Хрестини.

2. Весілля.

3. Похорон.

Найменше матеріялу, описів обряду й пісень зібрано про хрестини, якого й не видавано окремо, більше про похорон, а найбільше про весілля. Найбагатший матеріял про всі три обряди зібраний у IV т. „Трудовъ“ П. Чубинського. Дрібніші причинки розсипані по різних збірниках. Весілля звернуло на себе дуже вчасно увагу. Вже в 1777 р. вийшов його опис: Гр. Калиновскій, Описание свадебныхъ украинскихъ простонарод. обрядовъ (передрукований пізнійше ще два рази). У Галичині маємо також дуже вчасний і дуже просторий опис Й. Лозинського: Ruskoje wesile (Перемишль, 1835 р., 154 ст.). Відтоді друковано багато разів то самі весільні пісні, то пісні з описом обряду. Останній опис разом із мелодіями появилася 1914 р., пор.: В. Верховинець (Костів), Українське весілля (Укр. Етногр. Збірник, I, ст. 71—121+44 ст. нот). Я вкажу тут лише на описи, друковані в „Матер. до укр. етнології“, бо вичислювання інших зайняло-б дуже багато місця. Отже: О. Гриша, Весіля у Гадацькому пов. у Полтавщині (т. I). — П. Литвинова-Бартош, Весільні обряди і звичаї у с. Землянці в Чернигівщині (т. III). — В. Шухевич, Гуцульське весілля (т. V), — В. Гнатюк, Бойківське весілля в Мшанци Ст. X). — В. Левинський, Бойківське весілля в Доброгостові (т. X). — Др. З. Кузеля, Бойківське весілля в Лавочнім (т. X). — В. Гнатюк, Весілля в Керестурі, в полуд. Угорщині (т. X). — Є також ряд праць про весілля. Працю Ф. Вовка згадувано вже вище. Далі: Н. Сумцовъ, О свадебныхъ обрядахъ (Кіев. Стар.

1881, X). — Н. Сумцовъ, Религіозно-миѣическое значеніе малорус. свадьбы (Кіев. Стар. 1885, III). — Н. Сумцовъ, О впливіи греко-римскаго ритуала на малор. свадьбу (Кіев. Стар. 1886, I). — В. Охримовичъ, Значеніе малор. свадеб. обрядовъ и пѣсень въ исторіи развитія семьи (Этн. Обозр. 1892, XI, XV). — Х. Ящуржинскій, Малор. свадьба какъ религіозно - бытовая драма (Кіев. Стар. 1896, XI). — М. Żmigrodzki, Lud Polski i Rusi. I. Obrzędy weselne (укр. ст. 126—170). — Про похоронні обряди зібрано багато матеріялу у виданню: І. Свенціцький, Похоронні голосіня. — В. Гнатюк, Похоронні звичаї й обряди (ЕЗ, XXXI—XXXII). Там указано також, де друковано інші голосіня. Про похоронні голосіня й обряди є багато праць: А. Котляревскій, О погребальныхъ обрядахъ, 1868. С. Брайловскій, Малорус. похоронная причеть и миѣическое ея значеніе (Кіев. Стар. 1885, IX). — Хр. Ящуржинскій, Остатки язич. обрядовъ въ малор. погребеніи (тамже, 1890, I). — Н. Бѣляшевскій, Сани въ похорон. обрядѣ (тамже, 1899, IV). — В. Даниловъ, Украин. похорон. причитанія (тамже, 1905, XI). — В. Даниловъ, Взаимовліянія укр. похор. причитаній и бытовыхъ пѣсень (тамже, III). — В. Даниловъ, Носители похор. причитаній въ Малороссіи (тамже, IV). — В. Даниловъ, Одна глава объ укр. похор. причитаніяхъ (тамже, XI—XII). — В. Даниловъ, Символика птицъ и растений въ укр. похор. причитаніяхъ (тамже, 1906, XI). — В. Данилів, Порівнянне смерті і весілля в укр. погребових голосінях (Україна, 1907, VI). — М. Пачовський, Похоронні обряди на Русі, Львів, 1903. — Др. Іл. Свенціцький, Похоронне голосіне і церковно-релігійна поезія (Записки, 1910, т. 93—94). Др. З. Кузеля, Посиженіє і забави при мерци в україн. похорон. обряді (тамже, 1915, т. 121—122).

II. Історичні пісні.

1. К о з а ц ь к і (запорозькі)
2. Г а й д а м а ц ь к і.
3. О п р и ш к і в с ь к і.

4. Рекрутські й вояцькі.
5. Панщизняні й кріпацькі.
6. Чумацькі.
7. Еміграційні.
8. Думи.

Хоч історичних пісень у нас доволі велике число, то досі не маємо їх повного видання й то навіть таких, як думи, що звернули на себе давно увагу в наукових кругах і викликали доволі багату літературу. Виїмку творять тут тільки видання істор. пісень М. Драгоманова, назви яких подано вище, що зразу на спілку з В. Антоновичем, а опісля сам бажав видати їх повний корпус, та не вспів довести задуманого діла до кінця. Все-ж-таки його видання мусять стати основою при ладженню корпусу. — Виїмку творять також чумацькі пісні, які видав 1874 р. в Києві: „И. Я. Рудченко, Чумацькія народныя пѣсни“ з просторою передмовою, в якій змалював буйне чумацьке життя. — Дум маємо окремо виданий лише популярний збірничок Б. Грінченка: „Думи кобзарски“ (Чернигів, 1897), але він містить усього 18 дум. Зате нема мабуть ніодного більшого збірника пісень, в яким не було-б хоч трохи історичних. Крім цитованих уже збірників належить зазначити тут іще отсі збірки та праці: И. Новицькій, Малор. пѣсни, преимущ. историческія, 1894 (друге вид. 1908). — М. Васильєвъ, Рекрутчина въ малорус. пѣснѣ (Києв. Стар. 1889, VIII—IX). — Н. Н. Рекрутскія пѣсни (тамже, 1887, VI—VII). — И. Кузьмичевскій (М. Драгоманов), Малор. пѣсни объ освобожденіи крестьянъ (тамже, 1887, III—IV). — И. Манжура, Панщина въ пѣсняхъ и молитвѣ (тамже, 1882, V). — В. Гнатюк, Пісенні новотвори в укр. народ. словесности (Записки, 1902, VI; 1903, II). — В. Каллашъ, Палій и Мазепа въ народ. поезіи (Этногр. Обзор. II—IV). — М. Драгоманів, Нові варіанти кобзар. співів (тамже, 1895, III—IV). — А. Лисовскій, Вопросъ о происхожденіи малор. думъ (1896). — П. Житецькій, Мысли о народ. малор. думахъ (Київ, 1893). — Н. Сумцовъ, Замѣтки о малор. думахъ (Этногр. Обзор. 1895, I). — П. Житецькій, Замѣтки о разныхъ методахъ изученія малор. думъ

(тамже, III). — Ткаченко-Петренко, Думи въ изданияхъ и изслѣдованіяхъ (Україна, 1907, VII—VIII). — М. Teršakovec, Beziehungen der ukrain. histor. Lieder Dumen zum slav. Volksepos (Archiv f. sl. Philol. 1909, вип. 2—3). — Е. Тимченко, До питання про стосунок україн. дум до південно-славян. епосу (Записки Укр. Наук. Тов. II). — Ів. Єрофеїв, Українські думи і їх редакції (тамже, VII). — Ф. Колесса, Мелодії українських народніх дум. Серія I—II (списані з фонографа). (М. т. XIII—XIV). — Ф. Колесса, Варіанти мелодій укр. народ. дум, їх характеристика і групуванне (Записки, т. 116). — М. Сумцов, Українські думи, (тамже, т. 117—118). — Р. Л. Н. Творці козацьких дум (Житє і Слово, 1894, I). — Н. Костомаровъ, Историческое значеніе южно-русского народн. пѣсеннаго творчества (Бесѣда, 1872, IV—VI, VIII, X—XII). — Н. Костомаровъ, Исторія козачества въ памятникахъ южно-рус. народн. пѣсеннаго творчества (Русская Мысль, 1880, I—II, V—VIII). Се продовженне попередньої праці. Розділ про Хмельниччину надрукований в „Русс. Мысли“ 1883 р. п. з. „Борьба козаковъ съ поляками“. Кінець праці надрукований у книжці: „Литературное наслѣдіе“ (М. Костомарова) в 1890 р. Пор.: „О воспоминаніяхъ борьбы козаковъ съ мусульманствомъ въ народной южно-русской поэзіи“ і „Семейный бытъ въ произведеніяхъ южно-рус. народ. пѣсеннаго творчества“. — О. Кондратовичъ, Задунайская Сѣчь (Кіев. Стар. 1883, I—II, IV). — Лупулеску, Русскія колоніи въ Добруджѣ (тамже, 1889, I—III). — І. Франко, Студії над народ. піснями (окрема відбитка з Записок Н. Т. ім. III.).

III. Побутові пісні.

1. Колискові.
2. Діточі.
3. Сирітські.
4. Наймитські й бурлацькі.
5. Пяницькі.
6. Жартливі й насмішливі.
7. Любовні.

- а) Любов парубка й дівчини.
- б) Парубок ходить до дівчини.
- в) Поговір і вороги.
- г) Бідність.
- д) Вибір пари, свати.
- е) Розлука з милим, милою.
- ж) Любов без взаємности.
- з) Рід розлучає.
- і) Зрада (парубка, дівчини).
- к) Утрата вінка та її наслідки.
- л) Хороба й смерть (милого, милої).

8. Р о д и н н і.

А. В і д н о с и н и ч о л о в і к а д о ж і н к и й н а в п а к и.

- а) Згідливе життє (добрий муж, добра жінка).
- б) Нещасливе життє (лихий муж, лиха жінка).
- в) Подружна зрада (мужа, жінки).
- г) Нелюби.
- д) Смерть дружини.
- е) Удівці.

Б. Б а т ь к и й д і т и.

- а) Мати й діти.
- б) Сини й доньки.
- в) Брати й сестри.
- г) Зяті, невістки; теці, свекрухи.
- д) Рід.

9. Б а л я д и (пісні з трагічним виходом).

Корпусу всіх тих пісень досі не маємо й хто хотів би знати напр., які в нас є балади та скільки їх, мусів би шукати за ними по всіх збірниках і різних журналах. Що-ж се за робота, знає лише той, хто робив її. Через те й нема про сі пісні, хоч їх є тисячі, ніяких загальних праць (із виїмкою М. Костомарова: Семейный бытъ) і се ввазує найліпше на конечну потребу видання такого корпусу. Спеціальних праць також дуже небагато; з них варто тут зазначити: М. Драгоманова: „Пісня про фатальну вдову“ та „Пісня про короле-

веча“ (у „Розвідках“). — М. Сумцова: „Малорус. п'яницкія п'єсни“ (Кіев. Стар. 1886, VI); йогож: П'єсни о Журилѣ (Кіев. Стар. 1885, VII); йогож: П'єсни о змѣиномъ ядѣ (тамже, 1893, XI); йогож: П'єсни и сказки о живомъ мертвецѣ (тамже, 1894, III); йогож: П'єсни о Травинѣ (Сборн. Х. И. Ф. О. X); йогож: П'єсни о смерти солдата (Этногр. Обозр., 1893, XVI); йогож: П'єсни о гостѣ Терентіи (тамже, 1892, XII); йогож: Туръ въ народной словесности (Кіев. Стар. 1887, I); йогож: Воронъ въ нар. словесности (Этногр. Обозрѣніе, 1890, I); йогож: Заяць въ народ. слов. (тамже, 1891, III); йогож: Мышь въ народ. слов. (тамже, VIII); йогож: Жаба въ народ. словесности (Сборникъ Х. И. Ф. О. 1897, IX). — І. Франко, Жіноча неволя в руських піснях народніх (Зоря, 1883); йогож: „Пісня про Правду й Неправду“ та „Козак Плахта“ (Записки й окремо). — Н. Grabowicz, Przyroda w pieśniach ludowych polskich i ruskich (Самбір, 1891). — А. Ветуховъ, Народныя колыбельныя п'єсни (Этн. Обозр. 1892, XII—XIV). — О. Бѣлозерскій, Женщина въ малорус. п'єсняхъ и сказаніяхъ (Земскій Сборникъ Черн. губ. 1899, XI). — А. Боровиковскій, Женская доля по малорос. п'єснямъ (Чтенія въ Общ. Ист. и Древн., 1867, IV і окремо). — И. П. Новицкій, Женщина въ малорос. народн. п'єсняхъ (Кіевлянка, альманах, 1884). — Ц. Нейманъ, Малорос. баллада о Бондаривнѣ (Кіев. Стар. 1902, III). — В. Доманицький, Дума (баллада) про Бондарівну (тамже, 1905, III). — Н. Сперанскій, Южнорус. народ. п'єсня и современные ея носители, 1904. — А. Хатемкинъ, Современ. укр. п'єсни въ Кіев. губ. (Кіев. Стар. 1897, IX).

IV. Дрібні пісні.

1. К о л о м и й к и.
2. К о з а ч к и.
3. С а б а д а ш к и (вівати, краковяки, шталери).
4. Ч а б а р а ш к и (шумки).

Усе те коротенькі, найчастійше одно-дво-строфкові пісні, що різняться між собою лише розміром. Співають їх особли-

во при танцях, але й поза ними. Досі дочекали ся окремого видання лише коломийки. Пор. В. Гнатюк, Коломийки, т. I—III (ЕЗ, т. XVII—XIX; виданє нескінчене, має вийти ще один том). Простору рецензію на I т. написав: А. Зачиняевъ, Къ вопросу о коломыйкахъ (Извѣстія И. Акад. Наукъ, 1907, I, ст. 295—420 й окремо). — Пор. ще: Н. Сумцовъ, Коломийки (Кіев. Стар. 1886, IV). Пор. також збірку Счасного Саламона: „Коломийки и шумки“ (Львів, 1864), яку передрукував у своїм збірнику Я. Головацький, де помістив іще велику збірку інших коломийок, возачків і инш. Тексти сих пісень порозсипувані по ріжних збірниках. Значнійше їх число, особливо сабадашок, надруковане в отсих працях І. Верхратського: „Знадоби для пізнання угорсько-руських говорів“ (т. I—II, відбитка з Записок) та „Про говор галицьких Лемків“.

V. Духовні пісні й пісні ненароднього походження.

1. Духовні пісні (псалми й канти).
2. Жебрацькі благальниці.
3. Різдяні й великодні вірші.
4. Спонуляризовані пісні.
5. Пісні зі старих рукописних збірників.

Отсі пісні й вірші визначають ся тим, що переважна їх частина ненароднього походження, при чім автори їх у головній масі також невідомі. Лише при четвертім розділі автори відомі. Належать сюди такі пісні, як: Там, де Чорногора сумно Угрів край витає; Як ніч мя покриє; Я Русин був, єсьм і буду; Я щасний руську матір маю і т. д., які перейшли в народ і спонуляризували ся. У збірнику Я. Головацького такі пісні зібрані в окремий розділ п. з. „Пісни образованнаго сословія“. Отсі пісні й усї инші з сеї групи належить записувати тому, бо на їх підставі можна виробити собі докладний погляд на відносини між народньою словесністю й писаною літературою. Пісні зі старих рукописних збірників

належить докладно переписувати (так само й прозові оповідання), а коли можна, ще ліпше забрати їх та передати до бібліотеки Наук. Тов. ім. Шевченка, де вони будуть старанно переховані. З літератури подам тут що найважнійше: М. Грушевський, Співанник з початку XVIII ст. (Записки, XV, XVII). — В. Гнатюк, Угроруські духовні вірші (Записки, XLVI—XLVII і XLIX, також окремо). — В. Гнатюк, Хоценський співанник Левицьких (Записки, XCI). — В. Гнатюк, Співанник Гряделевича (Записки, LXXXVIII). — М. Возняк, З культурного україн. життя в XVII—XVIII ст. (Записки, CVIII—CIX). — М. Возняк, Матеріали до історії україн. пісні й вірші (Архив, т. IX—X). — В. Перетць, Історико-літературныя изслѣдованія и матеріялы, т. I—III (1900—1902). — В. Перетць, Малорусскія вирши и пѣсни въ записяхъ XVI—XVIII вв. (СП. 1899). — В. Перетць, Запѣтки и матеріялы для исторіи пѣсни въ Россіи (СП. 1901). — В. Перетць, Скоморошьи вирши по рукописи половины XVIII в. (СП. 1898). — В. Гнатюк, Жебрацькі благальниці (Записки, CX), — В. Науменко, Къ литературѣ рождественскихъ и пасхальныхъ виршъ (Кіев. Стар. 1888, I—III). — К. Болсуновскій, Малорос. рождественскія вирши (тамже, 1889, I). — О. Л., Пасхальныя вирши въ спискѣ XVIII ст. (тамже, 1890, V). — В. Науменко, Пасхальная вирша і Миронъ (І. Франко), Вирши на воскресеніе Христова (тамже, 1892, IV).

Сюди належать також лірницькі пісні. Лірники й бандуристи співають, як відомо, побіч чисто народніх пісень, також інші, що мають джерело в письменній літературі. Належить записувати від лірників і бандуристів увесь репертуар та збирати всякі звістки про їх житте та організацію і про їх тайний говір. Найважнійша література про них така: П. Ефименко, Братства и союзы нищихъ (Кіев. Стар. 1883, IX—X). — В. Горленко, Кобзари и лирники (тамже, 1884, I). — В. Боржковскій, Лирники (тамже, 1889, IX). — К. Студинський, Лірники (Зоря, 1894). — В. Гнатюк, Лірники бучацького пов. в Галичині (ЕЗ, II, 1896). — В. Масловъ, Лирники Черниг. и Полтавск. губ., а також: Кристь, Кобзари Харьк. губ. (Сборникъ Х. И. Ф. Об. 1902, XIII). — Фарфоровскій, Кобзари на

Кубани (тамже, 1910, XIX). — В. Доманицький, Кобзарі і лірники Київ. губ. (Київ, 1903). — Н. Сумцовъ, О кобзаряхъ (Труды XII Археол. съѣзда, т. III). — Г. Хоткевичъ, О бандуристахъ и лирникахъ (Этногр. Обзор. 1903, 2). — Про інструменти й музику кобзарів та лірників: Н. Лысенко, Музыка кобзарей (Записки Ю. З. О. Р. Г. Общ. I). — Боян (М. Лысенко), Народні музичні струменти на Україні (Зоря, 1894). — Демуцький, Ліра і її мотиви (Київ, 1903). — А. С. Фаминцынъ, Домра и сродные ей музыкальные инструменты русскаго народа: балалайка, кобза, бандура, торбанъ, гитара (СП. 1891).

VI. Сороміцькі пісні.

Коли трапить ся нагода записати сороміцькі пісні (так само й оповідання), треба се зробити. Їх не можна, правда, друкувати у виданнях комісії, але від часу до часу появляють ся спеціальні видання за границею, де їх можна буде примістити. Хоч вони сороміцькі, але для ученого фольклориста й етнольога мають таку саму вартість, що інші пісні. Таке спеціальне видавництво виходило в Парижі п. н. „Κροτάδιαι“ (усього 10 томів). Під назвою „Folklore de l'Ukraine“ поміщено там і українські матеріали (т. V, 1898 і т. VIII, 1902). Інше подібне видавництво виходило у Липську п. н. „Anthropophyteia“, в яким також були деякі українські матеріали. При видавництві виходив окремий додаток п. н. „Beiwerke zum Studium der Anthropophyteia“. У сім додатку вийшло два томи українських оповідань разом з німецьким перекладом п. н. „Das Geschlechtsleben des ukrainischen Bauernvolkes“ (т. I, 1910; т. II, 1912).

VII. Чужі пісні.

На українській етнографічній території живуть побіч Українців також деякі чужі народи, як: Мадяри, Румуни, Поляки, Москалі, Жйди, Цигани й інші. Варто також від тих народів записувати пісні й оповідання, бо з таких записів пізнаеть ся культурні впливи одних народів на інші. При неславянських записах треба давати дословний їх переклад. Правда, поки ми

не маємо повидаваних корпусів українських пісень і оповідань, трудно давати першенство чужим матеріялам, але колись і на них прийде черга, тому записувачі не повинні зражувати ся тим, що їх матеріяли не швидко підуть до друку. Часом і на друк українських матеріялів треба довше чекати, бо не все можна легко одностайну групу матеріялів зібрати.

VIII. Мельодії пісень.

Хто хоче записувати та студіювати мельодії народніх пісень, той повинен докладно познайомити ся з отсими збірниками, з яких навчить ся методи, якої повинен держати ся при записуванню: І. Колесса, галицько-руські народні пісні з мельодіями (ЕЗ, XI). — Галицько-руські народні мельодії, зібрані на фонограф Й. Роздольським, списав і зредагував Ст. Людкевич, т. I—II (ЕЗ, XXI—XXII). — В. Гнатюк, Гаївки (М. XII, цитовано вище). — Ф. Колесса, Мельодії укр. нар. дум (М. XIII—XIV, цитов. вище). Сюди належать також гармонізовані збірники пісень М. Лисенка та Ф. Колесси. Добре пізнати також старші збірники пісень із мельодіями та познайомити ся з їх недостачами, щоб при записуванню до таких недостач не допускати. Отже К. Lipiński, *Muzyka do pieśni... wydanych przez Wacława z Oleska* (Львів, 1833). — М. Максимовичъ, *Голоса украин. пѣсень* (25 пісень, Москва, 1834). — *Южноруськи писни зъ голосами* (50 пісень, Київ, 1857). — А. Коціпінський, *Пісні, думки й шумки руського народу* (100 пісень, Київ, 1862). — О. Баліна, *Українські пісні з голосами* (63 пісні, СП. 1863). — М. Вовчок, *Двісті українськ. пісень* (25 пісень, Липськ, 1867). — О. Гулак Артемовський, *Народн. українські пісні з голосом* (50 пісень, 1868). — В. Соколовъ, *25 малорос. народныхъ пѣсень* (Москва, 1875). — Багато мельодій є ще в збірниках О. Кольберга (*Рокисіе, Wołyn*), П. Куліша (*Записки о Ю. Р.*), П. Чубинського (*Труды*), В. Шухевича (*Гуцульщина*) А. Бігдая (*Матеріали въ изученію Кубанскаго вoзачьего войска* (12 випусків, 1896—1898), А. Рубця (під ріжними назвами: *Сборникъ украин. нар. пѣсень*, *Двѣсти шеснадцать украин. пѣсень*) й інших.

ІХ. Замовлювання, драматичні представлення, ігри.

1. Замовлювання й заговори.
2. Драматичні представлення.
3. Ігри.

Замовлювання й заговори дуже цінні з культурно-історичного боку, бо в них міститься багато старинних культурних пережитків, та їх доволі трудно записувати тому, що ті, хто їх знає, не хотять подавати їх тексту, вірячи, що замовлювання стратять через те свою чудесну лічничу силу. При відповідних заходах і зеднанню довіря можна одначе й сю перешкоду побороти. Замовлювання можна пізнати з отсих збірок: П. Ефименко, Сборникъ малорос. заклинаній (Чтенія Общества Истории и Древностей, Москва, 1874, I), найкраща й найповнійша досі збірка. — А. Потебня, Малорос. домашні лѣчебники (Кіев. Стар., 1890, II). — Г. Сорокинъ, Мѣстечко Дмитровка, Херсон. губ., 1891. — Сборникъ Харьк. Ист. Фил. Общества (1892, IV): Н. Сумцовъ, Заговори (бібліографічний показчик). — П. Короленко, Черноморскіе заговори. — М. Гавриловъ и И. Семенцова, Заговори изъ Чернигов. губ. — М. Линда и И. Любицкій, Нѣсколько заговоровъ. — М. Комаровъ, Нова збірка народ. малорус. прыказоѣ (Одеса, 1890, 33 замовлення). — А. Петровъ, Угрорусскіе заговори (Жив. Стар. 1891, IV). — Е. Rulikowski, Zapiski etnogr. z Ukrainy (Zbiór wiadom. III). — Гуцульські примівки (ЕЗ. V). — А. Онищук, Баї й ворожіня Андрія Шумиляка (М. XV). — Крім того містять ся тексти замовлювань по ріжних збірках, як П. Чубинського, Б. Грінченка й інших. Про замовлювання є дві великі праці: А. Ветуховъ, Заговори, 1907; та: V. Mansikka, Über russische Zauberformeln, 1909. — Надто: П. Иващенко, О южнорусск. шептаніяхъ (Труды III Археол. съѣзда, 1878). — Н. Сумцовъ, Заговори инкантаціи (Труды III Археол. съѣзда).

Драматичні представлення бувають доволі ріжнородні: Особи з ляльками (Вертеп), самі особи (Героди, Улани, Берда, Маланка), особи зі звірятами (конем, козою, бузьком), особи з предметами (звізда). При описі такого представлення належить звернути увагу не лише на текст, але й на ношу осіб,

на вигляд звірят і річей і т. д. Подрібна література знайдеться в отсих працях: І. Франко, До історії українськ. вертепа XVIII в. (Записки, 71—73 й окремо) та: Нові матеріали до історії україн. вертепа (тамже, 82 й окремо). — В. Перетць, Кукольний театр на Русі (СП. 1895). — Н. Петровъ, Очерки изъ истории украинской литературы XVII и XVIII вѣковъ (Київ, 1911). — Н. Маркевичъ, Обычаи, повѣрья и т. д. (цитовано вище). — Г. Галаганъ, Малорус. вертепъ (Київ. Стар., 1882, X). — Н. Петровъ, Старинный южно-русский театр и въ частности вертепъ (тамже, XII). — А. Тарновскій, Вертепъ въ Духовщинѣ (Київ. Стар. 1883, III). — О. Пч. Отживающая или начальная форма вертепной драмы (тамже, IV). — А. Селивановъ, Вертепъ въ Купян. у. Харьк. губ. (тамже, 1884, III). — А. Малинка, Хожденіе со звѣздою и вирши на Рождество Христово (Київ. Стар. 1894, II). — В. Ястребовъ, Святочная народ. драма „Тронъ“ (тамже, 1895, II). — М. Васильевъ, Тронъ (Царь Максимиліанъ) (Этногр. Обзор. 1898, XXXVI).

При іграх треба звертати увагу, чи вони злучені з обрядом, чи самостійні, та чи відбувають ся між дорослими, чи дітьми. Деякі ігри получені з обрядовими піснями (гаївки). Крім загальних збірників, де подані їх описи (як П. Чубинського, О. Кольберга, Б. Грінченка й ин.), пор. ще: К. Семеновскій. Дѣтск. игры въ Полт. и Черниг. губ. (Маякъ, XI, 1843). — А. Терещенко, Быть рус. народа (СП. 1848, IV). — В. Горленко, Малорус. народн. игры окрестностей Переяслава (Київ. Стар., 1887, VI—VII). — П. Ивановъ, Игры крестьянскихъ дѣтей въ Купян. уѣз. (Сборникъ Харьковск. И. Ф. О., 1890, II).

Перейду тепер до прози. Для ліпшого перегляду поділю її також на відділи. Хто має змогу й охоту, може записувати матеріали для всіх відділів, хто цікавиться ся лише одним відділом, може зайняти ся виключно ним.

І. Казки.

Се фантастичні оповідання, в яких дійсність перемішана з чудесним елементом. Героями казок є люде, а як їх поміч-

ниби, яким приналежить не раз головна роля, виступають звірі. Казки сягають дуже глибокої давнини та всі вони вандрівні й міжнародні. Окремі видання їх лиш отсі: О. Роздольський, Галицькі народні казки (ЕЗ. VII). — В. Гнатюк, Казки з Бачки (ЕЗ. XXIX). — Популярне видання: В. Гнатюк, Народні казки. З образками В. Кобринського (Видання Видавн. Спільки). — Поза тим друковано їх іще в отсих виданнях етнограф. комісії: О. Роздольський, Галицькі народні казки в Берліні, пов. брідського (ЕЗ. I, всіх 25). — В. Гнатюк, Етнографічні матеріали з Угорської Руси, т. II (ЕЗ. IV, всіх 38); т. IV (ЕЗ. XXV, всіх 25). — В. Лесевич, Оповідання Р. Чмихала (ЕЗ. XIV, всіх 37). — Зрештою казки порозсипувані по різних збірниках. Найбільше їх у П. Чубинського, М. Драгоманова, Ів. Рудченка, О. Кольберга. Б. Грінченка. Про казки є отся простора праця, в якій присвячено окремий розділ українським: С. В. Савченко, Русская народная сказка. (Исторія собиранія и изученія). Київ, 1914. — Х. Ящуржинській, О. превращеніяхъ въ малор. сказкахъ (Київ. Стар. 1891, III—IV). — Е. Елеонская, Нѣсколько замѣчаній о русск. сказкахъ (Этн. Обозр., 1905, I і IV). — Е. Елеонская, Нѣкоторыя замѣчанія о роли загадки в сказкѣ (тамже, 1907, III). — В. Перетць, Къ исторіи русской народной сказки. (СП. 1894). — М. Драгоманів, Корделія Замурза (Розвідки, I).

II. Байки.

Се також фантастичні оповідання, в яких героями виступають звірі, а люде являють ся лиш епізодично і в підрядних ролях. Сі оповідання сягають також глибокої старинности й належать до вандрівних, міжнародніх тем. Їх опубліковано досі дуже мало, а окремого видання ще в нас не було. Автор сих рядків приладив до друку збірку байок, але з причини війни її друк не міг іще розпочати ся. Вона містить ось які розділи: I. Ссавці. А. Дикі ссавці (малпа, лев, тигр, вовк, лис, ведмідь, тхір, їжак, крет, лилик, миша, хомяк, вивірка, заяць, слонь). Б. Домашні ссавці (пес, кіт, від, вівця, коза, верблюд, свиня, кінь). В. Ріжні ссавці. — Птахи. А. Дикі птахи (орел, яструб, половик, сова, крук, ворона, сорока, горобець, синиця,

соловій, королік, шпак, зозуля, ластівка, тетерев, бузько, журавель, чапля, деркач). Б. Домашні птахи (голуб, курка, індик, качка гуска, лебідь). В. Ріжні птахи. — III. Повзуни (вуж, змія, гадюка, полоз). — IV. Земноводні (жаба). — V. Риби (щука, йорж, сом, вюн). — VI. Шкаралупники (рак). — VII. Павуки. VIII. Комахи (майовий хрущ, бжола, муха, овад, комарь, бабка, муравель, блоха, воша). — Про байки маємо отсі важнійші праці: Л. Колмачевскій, Животный эпосъ на Западѣ и у Славянъ (Казань, 1882). — Н. Дашкевичъ, Вопросъ о происхожденіи и развитіи эпоса о животныхъ по изслѣдованіямъ послѣдняго тридцатилѣтія (Кієвъ, 1904). — В. А. Бобровъ, Русскія народныя сказки о животныхъ (Варшава, 1909). — А. М. Смирновъ, Систематическій указатель темъ и варіантовъ русскихъ народныхъ сказокъ. Сказки о животныхъ (Извѣстія И. Акад. Наукъ, 1911, IV). — Животныя и чело в ѣ к ѣ (тамже, 1912, III). — Dr. Oskar Däbnhardt, Natursagen, т. I—IV (Leipzig). — М. Драгоманів, Байка Богд. Хмельницького (Розвідки, II).

III. Міти.

Се оповідання, в яких говорить ся про такі фантастичні постаті та явища, що творили або й досі творять предмет живого вірування простолюдина. Яке їх багатство у нас, видно зі збірки, виданої етногр. комісією п. з. „В. Гнатюк, Знадоби до української демонології“, т. I—II (ЕЗ. т. XV, XXXIII—XXXIV), що містить 1575 оповідань. Збірка поділена на такі відділи: 1. Чорти. — 2. Страхи. — 3. Хованці. — 4. Ріжні духи. — 5. Богині й русалки. — 6. Підміни й потерчата. — 7. Блуд. — 8. Смерть і хороби (персоніфікації). — 9. Мерці. — 10. Покутники. — 11. Потопельники й висільники. — 12. Опирі. — 13. Вовкулаки. — 14. Відьми й чарівниці. — 15. Знахарі й чарівники. — 16. Хмарники. — 17. Інклюзники. — 18. Закопані скарби. — Збірка містить передмову п. н. „Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків“ і літературу, тому тут подаю з неї лише найважнійше. А. Онищук, Матеріяли до гуцульської демонології (М. XI). — П. Ивановъ, Народные рассказы о домовыхъ, лѣшихъ, во-

дяныхъ и русалкахъ (Харьковъ, 1893). — П. Ивановъ, Народные рассказы о долѣ (Харьковъ, 1892). — П. Ивановъ, Народные рассказы о вѣдьмахъ и уцыряхъ (Сборникъ Х. И. Ф. О. III). — П. Ивановъ, Народные рассказы о кладахъ (Харьков. Сборникъ, 1890). — В. Милорадович, Казки і оповідання, записані в Лубенщині (Труды полтав. учен. архив. комиссії). — А. Podbereski, Mater. do demonologii ludu ukraińskiego (Zbiór wiadom., IV). — Я. Головацкій, Очеркъ старославянск. баснословія или миѳологіи (Львѣв, 1860). — Н. Костомаровъ, Славянская миѳологія (Кіевъ, 1847). — А. Фаминцынъ, Боже-ства древнихъ Славянъ (СПБ. 1884). — Dr. Hanuš Máchal, Nákras slovanského bájeslovi (Прага, 1891). — L. Leger, Etudes de mythologie slave (Paris, 1895). — А. Афанасьевъ, Поэтическія воззрѣнія Славянъ на природу (Москва, 1866—69, т. I—III). — Иван Нечуй Левицький, Світогляд українського народа (Львѣв, 1875). — В. Антоновичъ, Колдовство (СПБ. 1877). — В. Антонович, Чари на Україні. Переклав В. Гнатюк (Львѣв, 1904). — В. Гнатюк, Купанє й паленє відьм у Галичині (М. XV). — Евг. Пѣтуховъ, Серапіонъ Владимирскій, русскій проповѣдникъ XIII вѣка (СПБ., 1888).

IV. Легенди.

Се також фантастичні оповідання, але оперті на основах христіянської віри. Походять вони з різних джерел і з різних часів, від найдавніших до найновіших. Початок багатьох оповідань книжний. Більша часть тем належить до вандрівних, але є між ними й оригінальні. Є окреме їх виданнє: В. Гнатюк, Галицько-руські народні легенди, т. I—II (ЕЗ. XII—XIII). Збірка поділена на такі розділи: 1. Біблійні легенди старого завіта. — 2. Біблійні легенди нового завіта. — 3. Легенди про святих (греко-латинські й польсько-українські). — 4. Легенди про недовірків і чарівників. — 5. Легенди про монстри й дивогляди. — 6. Легенди про позагробове життє й кінець світа. — 7. Моралізаційні і філософічні легенди. — 8. Жартливі легенди й сатири на святі теми. — Поза тим: В. Гнатюк, Етногр. матеріали з Угор. Руси, т. I (всіх 47), т. VI

(всіх 66) (ЕЗ. III і XXX). — П. Ивановъ, Изъ области мал. народн. легендъ (Этногр. Обозр. 1890, V, VII, 1891, IX); 1893, XVII—XVIII). — М. Васильевъ, Украинскія легенды и вѣрованія, связаннныя съ именами нѣкоторыхъ святыхъ (Этногр. Обозр., 1895, XXVII). — В. Гнатюк, Легенди з хітарського збірника (Записки, т. XVI). — Н. Сумцовъ, Легенда о грѣшной матери (Кіев. Стар., 1893, V). — Ю. Яворскій, Духовный стихъ о грѣшной дѣвѣ и легенда о нерожденныхъ дѣтяхъ (Изборникъ Кіевскій, 1910) — Н. К. Бокадоровъ, Легенда о хожденіи Богородицы по мукамъ) (тамже). — Н. Сумцовъ, Легенда о благочестивомъ живописцѣ (Кіевск. Стар., 1894, X). — Н. Сумцовъ, Повѣсть о томъ, какъ чортъ разсорилъ супруговъ (Юбилейный сборникъ въ честь В. Ө. Миллера, 1900). — G. Polívka, Seit welcher Zeit werden die Greise nicht mehr getötet (Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, 1898). — Ю. Поливка, Баба хуже чорта (Р. Ф. В., 1910). — Н. Сумцовъ, Легенды о покаянніи ангела (Сборникъ Харьк. И. Ф. О., 1895). — В. Гнатюк, Легенда про три жіночі вдачі (Записки, т. 97). — Э. Вольтеръ, Литовскіе варианты легенды о женскихъ характерахъ (Жив. Стар., 1911). — Н. Сумцовъ, Очерки исторіи южно-русскихъ апокрифическихъ сказаній и пѣсенъ (Кіев. Стар., 1887, VI—VII, IX, XI і окремо). — І. Франко, Памятки укр. руської мови і літератури (т. I—IV). — М. Драгоманів, Славянські оповідання про народини Константина Великого (Розвідки, III). — Той самий: Славян. перерібки Едіпової історії (тамже, IV).

V. Перекази (Sagen).

Перекази — се оповідання про історичні особи або події та про місцевости. Через те, що народ подає в них свої погляди й осуд ріжних історичних подій, вони мають велику вартість. Дуже цінні також місцеві перекази. На сї оповідання припадає дуже малий відсоток вандрівних тем; переважно вони оригінальні. Окремого повного видання їх досі не маємо. Поза тим: П. Кулѣшъ, Украинскія народныя преданія (Чтенія Моск. Общ. Истории и Древностей, 1847; вийшли аж 1893 р.) — В. Гнатюк, Етногр. матер. з Угор. Руси, т. II (всіх 6);

т. VI (всіх 17) (ЕЗ. IV, XXX). — Значне число їх надруковано у збірниках П. Чубинського, М. Драгоманова, Б. Грінченка, А. Малинки. Осібними галузями переказів є оповідання про опришків і тютюнарів. Пор. В. Гнатюк, Народні оповідання про опришків (ЕЗ. т. XXVI). — В. Гнатюк, Народні оповідання про тютюнарів (Записки, т. 122). — М. Зубрицький, Пачкарство бакуну в горах у Галичині в ХІХ ст. (Науковий Збірник, 1906). — Деякі пісні й оповідання про опришків надруковані у виданнях: Жите й Слово, 1895 (про П. Туманюка й О. Довбуша), Етногр. Збірник (т. V, 1898), В. Шухевич, Гуцульщина, т. V (1908). — Багато праці студіям про опришків присвятив Юл. Целевич. Його праці зібрані в „Руській Історичній Бібліотеці“, т. ХІХ. — Пор. ще: Др. Й. Ролле, Кармелюкъ, (Кіев. Стар., 1886, III). — В. Гнатюк, Словацький опришок Яношік в народній поезії (Записки, т. 31—32). — W. Łoziński, Prawem i Lewem. — М. Драгоманів, Шолудивий Буняка в українських народ. оповіданнях (Розвідки, II).

VI. Новелі.

Се оповідання, основані на побутовім тлі без примішки чудесного елемента, отже зовсім реалістичні. Є між ними й вандрівні, але дуже багато вповні оригінальних. Вандрівні не відзначають ся великою старинністю (як напр. казки). Маємо їх окреме виданнє: О. Роздольський, Галицькі народні новелі (ЕЗ. VIII, всіх 81), — Надто: В. Гнатюк, Етногр. матеріали з Угор. Руси, т. I, (всіх 36), т. VI (всіх 43) (ЕЗ. т. III і XXX). — Значне число їх надруковане у збірниках І. Рудченка, П. Чубинського, М. Драгоманова, Б. Грінченка й інших. — В. Науменко, Новелла Боккачіо в южно-русс. переказі (Кіевск. Стар., 1885, VI).

VII. Анекдоти (приказки).

Се коротенькі, гумористичні оповідання, основані також на побутовім тлі, отже реалістичні. Обіймають вони всі сторони народнього життя й жадна не уйде їх пильної уваги. Від новель відрізняють ся жартівливим тоном і короткістю.

Багато між ними вандрівних тем, як між новелями, але є й оригінальні. Маємо їх окреме видання: В. Гнатюк, Галицько-руські анекдоти (ЕЗ. VI). Поділені вони тут на такі групи: I. Ріжні верстви суспільні. 1. Селяне (мущини, жінки). 2. Слуги, 3. Жебраки. 4. Каліки. 5. Злодії. 6. Ремісники. 7. Школярі. 8. Попи. 9. Пани. II. Ріжні народи. 1. Загальні характеристики. 2. Русини (Бойки, Гуцули). 3. Поляки. 4. Москалі. 5. Чехи. 6. Німці. 7. Жиди. 8. Цигани. — III. 1. Історичні анекдоти. 2. Мінхгавзіяди й небилиці. 3. Дурні. — Пор. далі: Б. Гринченко, Веселый оповидачъ (Чернигів, 1898). — Багато анекдотів надруковано у ріжних загальних збірках: П. Чубинського, Б. Гринченка й інших. — А. Пельтцеръ, Происхождение анекдотовъ въ русской народной словесности (Сборникъ Харьк. И. Ф. Общ., 1899, кн. IX). — Н. Сумцов, Разысканія въ области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцахъ (тамже й окремо). — М. Драгоманів, Турецькі анекдоти в українськ. народ. словесности (Розвідки, I). — М. Драгоманів, Два українські фабльо та їх жерела (Розвідки, II). — Ю. Поливка, Одинъ русскій анекдотъ и его западный источникъ (Юбилейный Сборникъ въ честь В. Ө. Миллера, 1900). — J. Polivka, Mu trzej bracia (Lud, II). — J. Polivka, Doktor wszystkowiedz (Wisła, XI).

VIII. Приповідки (пословиці).

Приповідки — се короткі речення, в яких висловлюєть ся якась життєва правда або погляд народу. Часто опирають ся вони на звичайній грі слів, та далеко частійше являють ся ремінісценцією якоїсь події, звичаю, анекдота. Під приповідки у вузшім значінню слова підтягають ся по збірниках також порівняння, проклони, образіві речення й мудрування. В нас звернено вчасно увагу на приповідки, тому й зібрано їх доволі багато. Ось важнійші збірники: Гр. Илькевичъ, Галицки приповѣдки и загадки (Відень, 1841). — М. Номис, Українські приказки, прислівя і таке инше (СПБ. 1864). — Висоцький, Пословицы и поговорки Галицкой и Угорской Руси (СПБ. 1873). Багато приповідок розсипано по загальних збірниках П. Чубинського, М. Комарова, М. Дика-

рева, В. Ястребова й інших. Та найбільша їх збірка — се видання етногр. комісії: І. Франко, Галицько-руські народні приповідки, т. I—VI (ЕЗ. т. X, XVI, XXIII—XXIV, XXVII—XXVIII). — Крім того пор. Н. Сумцовъ, Изъ исторіи малор. пословиць (Сборникъ Х. И. Ф. Общ. IX і Кіевс. Стар. 1887, VIII). — В. Перетць, Изъ исторіи пословицы (Журн. М. Н. П., 1898, V). — М. Возняк, До історії видання Номисової збірки (Записки, т. 88). П. — Симони, Старинные сборники русских пословиць, поговорокъ, загадокъ и проч. XVII—XIX столѣтій (СПБ., 1899). — П. С. Иващенко, Религіозный культъ южно-русскаго народа въ его пословицахъ (Записки ЮЗ. О. Р. Г. О., 1875). — Н. Сумцовъ, Пожеланія и проклятія (Сборникъ Х. И. Ф. Общ., IX).

IX. Загадки.

Загадки — се бистроумні й дотепні питання, в яких повинна крити ся також відповідь на них. Їх звичайно видавали при приповідках. Знайти їх можна по збірниках: И. Чубинського, Б. Грінченка, М. Комарова, І. Манжури, О. Кольберга, А. Малинки й інших. Є й окремий збірничок: А. М. Сементовскій, Малороссійскія и Галицкія загадки (Київ, 1851, 380 чисел). Друге видання: А. М. Сементовскій, Малорусскія загадки (СПБ., 1872, 475 чисел). — Пор. ще: І. Франко, Останки первісного світогляду в загадках (Зоря, 1884. ч. 15—20).

X. Ліки.

Простий народ почав звертати ся до учених лікарів за порадами в слабостях не так дуже давно, а передтим або звертав ся до знахарів і ворожбитів, або лічив ся сам так званими домашніми ліками. Через те можна записати між народом велику силу й домашніх і симпатичних ліків. Найбільша їх збірка досі видана вповні науково: Dr. J. Talko-Hryniewicz, Zarysy lecznictwa ludowego na Rusi południowej (Краків, 1893). — Пор. іще: В. Милорадовичъ, Народная медицина въ Лубенск. у., Полтавской губ. (Кіев. Стар. 1900, I—III, V—VIII; також: 1902). — В. М. Флоринскій, Русскіе просто-

народные травники и лѣчебники (Казань, 1880). — К. С. Горницікій, Замѣтки объ употребленіи въ народ. бытѣ растений украинской флоры (Харків, 1887). — Д-ръ Кребель, Народная медицина и народ. средства различныхъ племенъ русскаго царства (Москва, 1868). — А. Потебня, Малорусскіе домашніе лѣчебники XVIII в. (Кіев. Стар. 1890, I і окремо). — Д-ръ Ю. Талько-Гринцевичъ, Народное акушерство въ Южной Руси (Відбитка з „Земскаго Врача“, Чернигів, 1889). — В. Доманицькій, Народная медицина у Ровенськ. повіті (М. VI).

XI. Вірування.

Народні вірування представляють велику цїну для науки, бо в них заховали ся останки далекої від нас старини. Одначе досї не зібрано їх стїльки, як се було-б можливе з огляду на їх число, і окремого їх видання не маємо. Вони порозкидані по збірниках: П. Чубинського (найбільший збірник у I т.), М. Драгоманова, Б. Грінченка, В. Ястребова, А. Малинки, О. Кольберга й інших. Крім того пор. ще: Ф. Колесса, Людові віруваня на Підгірю в с. Ходовичах, стрий. пов. (ЕЗ, V). — І. Франко, Людові віруваня на Підгірю (ЕЗ, V). — Мр. Г. Дитина в звичаях і віруванях укр. народа, т. I—II (М. т. VIII—IX). — Др. З. Кузеля, Причинки до народніх вірувань з початком XIX ст. (відбитка з „Записок“). — Др. З. Кузеля, Про студії над дітьми (М. IX і окремо).

З віруваннями вяжуть ся так звані „народні календарі“, які творять одначе для себе заокруглену цілість, тому їх видають окремо. Етногр. комісія видала з них ось які: М. Зубрицькій, Народній календарь (бойківський) (М. III). — М. Дикарїв, Народній календарь валуй. пов. (дуже просторий) (М. VI). — А. Онищук, Народній календар у Зелениці (гуцульський) (М. XV). — В. Доманицькій, Народній календарь із Волині (М. XV). — В. Шухевич, Гуцульщина, т. IV (М. VII). — Крім того: П. В. Жизнь и повѣрья крестьянъ Купянскаго уѣзда, Харьков. губ. (Сборникъ Х. И. Ф. Общ. XVII; дуже просторий опис). — М. Максимовичъ, Дни и мѣсяцы украинскаго селянина (Русская Бесѣда, 1856, I і III; те саме: Пол-

тавск. Губ. Вѣдомости, ч. 10—20, 1857). — Найбільше матеріялу зібрав одначе: П. Чубинскій, Труды, т. III: Народный дневникъ: календарь народныхъ обычаевъ и обрядовъ съ соотвѣтствующими пѣснями. —

Сюди належить підтягнути також деякі звичаї, получені найчастійше з обрядами. Ось деякі з них: К у с т: Кусть, обрядовый праздникъ у Пинскихъ крестьянъ (Минскія Губ. Вѣдомости, 1866, ч. 31; Вилен. Вѣстникъ, 1866, ч. 214). — В. Быковскій, Праздникъ куста (Памятная книжка Вилен. генер.-губернаторства на 1868 г.) — В і х а: Д. Мордовецъ, Під небом України. V. Віха і Купайла (Зоря, 1893, ч. 7—8). — Ж е н я ч к а р а к а: Описаніе обычая „женитьба рака“ (Новороссійскій Телеграфъ, 1890, ч. 4781) — Ж е н я ч к а с в і ч к и: П. Шейнъ, Женитьба камина и женитьба свѣчки (Этногр. Обзор., 1898, кн. 38). — Н. Сумцовъ, Культурныя переживанія, ст. 188. — К о л о д к а: Колодка или колодій (Южный Край, 1891, ч. 3490). — Г о н и т и ш у л я к а: С. Венгржиновскій, Языческій обычай въ Брацлавщинѣ „гониты шуляка“ (Кіев. Стар., 1895, IX). — П о с т р и ж и н и: В. Ястребовъ, Обрядовое постриженіе дѣтей (тамже, 1895, X). — З а к р у т к и: П. Литвинова, Закрутки и заломы (тамже, 1899, III).

* * *

Хоч я тут із літератури наводив лише що найважнійше й те, що можна купити по наших книгарнях або знайти в наших бібліотеках, то і з того видно, яка ся література широка. Се не повинно одначе зражувати пересічного записувача, бо для нього вповні вистане мати по одному збірникови пісень або оповідань при записуванню, вся-ж инша література подана лише для тих, хто хотів би простудіювати якусь галузку, одну чи більше народньої словесности. Так само не повинен пересічний записувач журити ся сортуваннем матеріялу; його задачею є лише записувати все вірно й докладно, а все инше зроблять редактори видань.

Записуйте-ж етнографічні матеріяли!

У книгарні Наукового Товариства імени Шевченка, Львів,
Ринок, ч. 10, можна дістати отсі праці В. Гнатюка:

Угорська Україна.

Причинок до історії зносин галицьких і угорських Русинів. Містить між иншим виїмки з листів угор. Українців, писаних до автора. (Літ. Науковий Вістник, 1899, кн. ІХ і окремо). Ст. 16,8⁰. Ціна 0·20 К.

Руські оселі в Бачці (в полудн. Угорщині). Містить опис життя тамошніх кольоністів. (Записки, т. XXII і окремо). Ст. 58,8⁰. Ціна 1.00 К.

Hungarico-Ruthenica. Містить рецензію на 4 книжки, що торкають ся Угор. України. (Записки, т. XXVIII і окремо). Ст. 14, 8⁰. Ціна 0·20 К.

Словацький опришок Яношік в народній поезії. Подає історичні звістки, народні оповідання та пісні про Яношіка. (Записки, т. XXXI і XXXII та окремо). Ст. 50,8⁰. Ціна 1.00 К.

Русини пряшівської епархії і їх говори. Містить історичні, статистичні й побутові відомости про тамошніх Українців та взірці їх говорів. (Записки, т. XXXV—XXXVI і окремо). Ст. 70,8⁰. Ціна 1·50 К.

Словаки чи Русини? Подає огляд літератури про Українців пряшівської епархії та кольоністів у Бачці і Сримі та докази їх українського походження. (Записки, т. XLII і окремо). Ст. 82,8⁰. Ціна 1·60 К.

Леґенда про три жіночі вдачі. Причинок до історії вандрівки фольклорних мотивів. (Записки, т. XCVII і окр.). Ст. 12,8⁰. Ціна 0.30 К.

Запропашена збірка угроруських казок. Подає відомости про затрачену збірку. (Записки, т. CXVII—CXVIII і окремо). Ст. 10,8⁰. Ціна 0·20 К.

Угроруські духовні вірші. Містить незнані ще духовні вірші, вибрані з рукописів, знайдених у північній угорській Україні та в Бачці і Сримі й докладні описи рукописів. (Записки, т. XLVI—XLVII і XLIX і окр.) Ст. 266,8⁰. Ціна 2·50 К.

Етнографічні матеріали з Угорської Руси Т. I—VI. Містять казки, байки, перекази, леґенди, повелі, анекдоти, пісні, записані особисто в часі подорожей по північній і полудневій Угорщині. (Етнографічний Збірник, т. III—IV, IX, XXV, XXIX—XXX). Перші 4 томи по 3 К., 2 останні по 4 К., разом 20·00 К.

Весіле в Керестурі (Бач-бодротської столиці, в полудн. Угорщині). Містить докладний опис весільного обряду, що вже почав вигибати. (Матеріяли до української етнології, т. X). Ст. 56,8⁰. Ціна 1·00 К.

Галицька й російська Україна.

Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880). Містить нарпе розвитку шкільництва, азбучного, правописного й язикового питання, національної свідомости й москвофільства, преси, розвитку політичного життя, громадських інституцій. Ст. 66,8⁰. Ціна 0·80 К.

Зносини Українців із Сербами. Подає звістки про зносини Українців із Сербами від найдавніших часів до кінця XVIII ст. (Науковий Збірник, присвяч. проф. М. Грушевському, і окр.) Ст. 36,8⁰. Ціна 0·80 К.

Польські етнографи про Русинів. Містить рецензію на 3 етногр. збірки, зладжені Поляками. (Записки, т. XXXI і окр.). Ст. 16,8⁰. Ціна 0·20 К.

Як писати заіменник с я при дієсловах? Містить численні докази, що промовляють за писаннем с я окремо від дієслова. (Записки, т. LXXX і окр.). Ст. 18,8⁰. Ціна 0·40 К.

Віршована легенда про рицаря і смерть. Містить текст легенди та вказує на її джерела й вандрівку. (Записки, т. LXXXV і окр.). Ст. 20,8⁰. Ціна 0·40 К.

Хоценський співанник Левицьких. Подає опис збірки й тексти 27 пісень. (Записки, XCI і окр.). Ст. 32,8⁰. Ціна 0·60 К.

Купання й палення відьм у Галичині. Подає історичні звістки про звичай купання й палення відьм і тексти 11 народніх оповідань про се. (Матеріяли до української етнол., т. XV). Ст. 24,8⁰. Ціна 0·50 К.

Лірники. Містить звістки з побуту лірників, словарець їх жаргону та їх пісні. (Етногр. Збірник, т. II). Ст. 76,8⁰. Ц. 2·00 К.

Легенди з Хітарського збірника, I полов. XVIII в. Містить 9 легенд із рукопису, віднайденого в Хітарі, стрийського пов. (Записки, т. XVI). Ст. 38,8⁰. Ціна 0·70 К.

Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесности. Містить пісні, зложені в останніх часах на нові теми, головно про емігрантів до Америки. (Записки, т. L і LII і окр.). Ст. 66,8⁰. Ціна 1·40 К.

Народні оповідання про тютюнарів. Подає звістки про пачкарство тютюну та 77 оповідань про пачкарів і їх пригоди. (Записки, т. CXXII і окр.). Ст. 46,8⁰. Ціна 1·00 К.

Кушнірство у Галичині. Містить опис роботи сільського кушніра в бучацькім пов. з рисун. (Матеріяли до української етнол., т. I і окр.). Ст. 10,8⁰. Ціна 0·20 К.

Ткацтво у східній Галичині. Містить опис ткацької штуки у народу на галицькім Поділю з рисунками. (Матеріяли, т. III і окр.). Ст. 14,8⁰. Ціна 0·30 К.

Народна пожива і спосіб її приправи у східній Галичині. Містить опис селянської поживи на галицькім Поділю. (Матеріяли, т. I і окр.). Ст. 14,8⁰. Ціна 0·30 К.

Народна пожива на Бойківщині. Містить опис народньої поживи у Бойків. (Науковий Збірник, присв. проф. М. Грушевському, й окремо). Ст. 20,8⁰. Ціна 0·40 К.

Бойківське весіле в Мшанци, старосамб. пов. Містить опис весіля у Бойків разом із піснями. (Матеріяли, т. X і окр). Ст. 30,8⁰. Ціна 0·60 К.

Галицько-руські анекдоти. Містить 700 нар. анекдотів про суспільні верстви, про різні народи, понадто мішхгавзіяди, небелиці й анекдоти про дурнів. (Етногр. Збірник, т. VI). Ц. 4·00 К.

Галицько-руські народні легенди. Т. I—II. Містить: Біблійні легенди старого й нового завіту, про святих, про недовіроків і чарівників, про монстри й дивогляди, про мозагробове життя й кінець світа, моралізаційні й філософічні легенди, жартливі легенди й сатири на святі томи. (Етногр. Збірник, т. XII—XIII). Ціна 6·00 К.

Знадоби до української демонології. Т. I—II. Містить народні оповідання про чортів, страхів, хованців, духів, богині й русалки, підміни й потерчата, блуд, смерть і хвороби, мерців, покутників, потопельників і висільників, опирів, вовкулаків, відьми й чарівниці, знахарів і чарівників, хмарників, інклюзників і закопані скарби. (Етногр. Збірник, т. XV, XXXIII—XXXIV). Ціна за всі три томи 10·00 К.

Коломийки Т. I—III. Містить дрібні пісні у таких ґрупах: Нації і племена, географічні назви, хрестні імена, музика й танці та співи, ноша й струї, військо, природа, родинне життя, громадське життя, любов і подружжя. (Етн. Збірник, т. XVII—XIX). Ціна по 4 кор., разом 12 00 К.

Народні оповідання про опришків. Містить 258 оповідань про опришків і коротеньку характеристику гуцульського говору та словарець. (Етн. Збірник, т. XXVI). Ціна 4 00 К.

Похоронні звичаї й обряди. Містить 20 описів похоронного обряду з різних околиць. Крім того бібліографічну статтю З. Кузелі про похоронні обряди й І. Свенціцького похоронні голосіння разом зі студією. (Етногр. Збірник, т. XXXI—XXXII). Ціна 5·00 К.

Колядки і щедрівки Т. I—II. Містить 322 колядки й щедрівки, поколядь, віншівки, плясанки, народії й жартовливі колядки та діточі колядки (віршівки). (Етн. Збірник, т. XXXV—XXXVI). Ціна 9·00 К.

Українські народні байки. Містить 400 оповідань про звірів та 33 наслідування голосів звірят. (Етногр. Збірник, т. XXXVII—XXXVIII). Ціна 8·00 К.

Народні казки. З образками В. Кобринського. (Популярне видання). Ціна 1·50 К.

ВЕЛИКИЙ, ДЕШЕВИЙ І ЦІКАВИЙ КАЛЕНДАРЬ-

Памяткова книжка

Союза визволення України на 1917 р.

Обіймає поверх 500 сторін друку, містить 103 ілюстрації й численні статі з області культурного, економічного й політичного життя українського народу по обох сторонах кордону та найкращі взірці поетичної творчости національних поетів.

Календарь Союзу містить між иншим найдокладніший огляд воєнних подій за два роки й ще докладніший огляд українського життя в Росії від початку українського національного відродження до останніх часів і статі про політичні змагання українського народу в часі війни.

Призначена в цілості для національного освідомлення найширших народніх мас, Памяткова книжка Союзу поза календарними відомостями ніколи не стратить на вартости та буде для кожного Українця

доброю памяткою з воєнного часу.

Ціна календаря 2 К 50 сот. в оправі 3 К 70 сот.

З пересилкою 4 К.

Австрійські жовніри-Українці й російські полонені,

котрі замовлять книжку безпосередньо в Союзі у Відні, дістають календарь по зниженій ціні — **за 2 кор.**

в оправі 3 К 20 сот. З пересилкою 3 К 50 сот.

Книгарням і трафікам даєть ся звичайний книгарський опуст.

Гроші надсилати поштовим переказом на таку адресу: **Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, T. 6. Administration des Nachrichtenblattes des „Bundes zur Befreiung der Ukraina“.** На бажанне висилають ся чеки почт. щадниці ч. 107.090. В Німеччині замовляти „Памяткову Книжку“ по такій адресі: **Zentralstelle des Bundes zur Befreiung der Ukraina, Berlin, W. 66, Leipzigerstraße 131.**

Купуйте дешеві й загально-доступні видання
Союза визволення України:

	к. с.
Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск Бр. 1.—в опр.	1'50
Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками і картою України . . .	—'50
Сім Пісень. Гостинець для українських вояків. З нотами . . .	—'20
Др. М. Лозинський. Галичина в життю України	—'60
Українські колядки.	—'20
М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами	—'20
Проф. І. Шишманов. Роля України в болгарськiм відродженню (Видлив Шевченка на болг. поетів передвизвольної доби) . . .	—'20
Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи . . .	—'30
О. Кириленко. Українці в Америці	—'50
Др. І. Крип'якевич. Українське військо. Короткий історичний нарис. З малюнками	—'40
Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія	—'80
Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками Брошур. 3'50, в оправі	4'50
О. Скоропис-Иолтуховський. Значінне самостійної України для європейської рівноваги	—'20
Пам'яті Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З малюнками	1'—
Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З численними портретами	1'20
Пам'яткова книжка Союза визволення України і календарь на 1917 р. з 103 ілюстраціями. Ціна . . .	2'50
Б. Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві. З малюнками і картою України. Вид. 3-є	—'30
Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання	1'20
Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини	—'80
Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 рр.)	—'80
Вол. Гнатюк, Українська народня словесність. (В справі записів укр. етнографічного матеріалу)	1'—
Наша пісня. Співаник. 20 найпопулярніших укр. пісень і гимнів з нотами	—'50
М. Богданович. Білоруське відродження	—'40
В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича	—'40
Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку) . . .	—'50
G. Cleinow. Das Problem der Ukraina. Українська проблема. (Про умови самостійної української держави)	—'20
Dr. E. Lewyckyj, Galizien	—'60
Н. Boczkowski. Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питання). По чеськи. З картою України . . .	1'—
V. Choma-Dovski. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи) . . .	1'—
На складі можна дістати також брошуру др. Л. Цегельського: Die großen politischen Aufgaben des Krieges im Osten und die ukrainische Frage. З картою	1'50
В. Винниченко. На пристані та инше	—'40

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союза визволення України. **Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II, St., T. 6.**

На жаданне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.

Ціна 1 кор.